

İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

e-ISSN: 2147-6152

Yıl 10, Sayı 26, Nisan 2021

Makale Adı /Article Name

Katılım Bankacılığının Fon
Kullandırma İşlemlerinin İstihdam
Üzerine Etkilerinin Analizi: (2010:01-
2019:11)

Analysis of The Impact of Fund
Transactions on Employment in
Participation Banking: (2010:01-
2019:11)

Yazar/Author

Nihat ALTUNTEPE

Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gönen MYO, Toptan ve
Perakende Satış Bölümü,

nihataltuntepe@isparta.edu.tr ORCID: 0000-0002-2774-315X.

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30.04.2020

Kabul Tarihi: 06.08.2020

Yayın Tarihi: 30.04.2021

Sayfa Aralığı: 64-103

Kaynak Gösterme

Altuntepe, Nihat, (2021). "Katılım Bankacılığının Fon Kullandırma İşlemlerinin İstihdam Üzerine Etkilerinin Analizi: (2010:01-2019:11)", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 26, s.64-103.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

Bu çalışmada 2010:01 ile 2019:11 dönemi için aylık verilere dayanılarak İslam (Katılım) Bankacılığı'nın fon kullandırma işlemlerinin istihdama olan etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada çözüm; Greatl programında Vektör Otoregresif Modeller (VAR) ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma için oluşturulan modelde bağımlı değişken toplam istihdam (N), bağımsız değişkenler; katılım bankaları Özel Sektör Kredileri (PSC), Hanehalkı Kredileri (HNK) ve Toplam Kredilerden (TPLK) oluşmaktadır. Çalışmada ekonometrik model olarak çift logaritmik model kullanılmıştır. Analizlerin çözümü Greatl programında gerçekleştirilmiştir. Analizde ADF Birim-Kök Testi, gecikme uzunluğu, Eşbütünleşme Testi, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması ve Birim Çembere Göre Var Ters Kökleri testleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; PSC ile N arasında uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu, kısa dönemde ise iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı, HNK ile N arasında kısa dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, uzun dönemde ise iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı, TPLK ile N arasında uzun dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, kısa dönemde iki değişken arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Geleneksel Bankacılık, İstihdam, VAR.

JEL Sınıflandırma Kodları: G20, G21, E63.

ABSTRACT

In this paper, based on monthly data for the period 2010: 01 and 2019: 11, the impact of fund transactions on employment in Islamic (Participation) Banking was analyzed. The result in this paper was obtained with Vector Autoregressive Models (VAR) in Greatl program. In the model of the paper, dependent variable is total employment (N), and independent variables are; private sector loans (PSC) of participation banks, household loans (HNK) and total loans (TPLK). In the study, double logarithmic model was used as the econometric model. The analysis was carried out in the Greatl program. In the analysis, ADF Unit-Root Test, delay length, Cointegration Test, Effect-Response Analysis, Variance Decomposition and Variance Reverse Roots Tests per Unit Circle were used. Result of the study suggests that; there is a negative relationship between PSC and N in the long term, there is no relationship between the two variables in the short term, there is a positive relationship between the HNK and N in the short term, there is no relationship between the two variables in the long term, there is a positive relationship between TPLK and N in the long run and there is no relationship between the two variables in the short run.

Keywords: Islamic Banking, Participation Banking, Conventional Banking,

JEL Classification Codes: G20, G21, E63.

Giriş

Bir ülkenin ekonomisi reel ve parasal sektörler olmak üzere iki ana sektör üzerine kuruludur. Reel sektör; imalat, tarım ve hizmet sektörlerine, parasal sektör; bankacılık sektörüne bağlıdır. Ekonomide önemli bir yere sahip olan finansal araçlar, yatırımcıların farklı projelere bağlı riskleri ve getirileri dikkate alarak gereksinimlerine göre finansman sağlamalarını kolaylaştırır. Etkili bir aracılık, uzun vadeli kazançlar için üretkenliği ve yatırımın kazançlı geri dönüşümünü artırır. Bankalar, tasarruf sahiplerinden mevduat kabul ederek fonları bir araya toplar ve bu fonları, kazanç elde etmek amacıyla verimli girişimler için girişimcilere sunar. Hizmet ve ödeme sistemlerine dayalı bankalar ikiye ayrılır: Birincisi; faiz ödemelerine dayalı bankalar (konvansiyonel), ikincisi; kar paylaşımı (İslam Hukukuna Bağlı) şeklinde ödemelere dayalı bankalardır.

İslami bankaları oluşturan İslami finans sisteminin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. İslami bankacılık ve finansın, geleneksel faiz temelli bankacılık ve finansmana, uygulanabilir alternatifler sunmak üzere ortaya çıktığı kabul edilir. 1970'lerde kurulan İslami bankacılık şu anda çeşitli finansal araçlardan veya ürünlerden oluşmaktadır. Bu ürünlerin İslami bankacılık sistemindeki göreceli önemi son zamanlarda yapılan çalışmalarda araştırılmakta ve incelenmektedir.

Konvansiyonel bankacılıkta yatırımcılara önceden belirlenmiş bir faiz oranı garanti edilir. Geleneksel bankacılıkta aşırı kredi ve borç finansmanı kullanımı mali sorunlara yol açabilir. İslami banka, faizsiz mevduat kabul eden finansal bir aracı olarak çalışmaktadır. Özellikle son dönemlerde daha yüksek müşteri memnuniyeti ve daha iyi hizmet kalitesi nedeniyle İslami bankacılığın geleneksel bankacılığa göre daha cazip olduğu kabul edilmektedir.

Finansal sistem için her geçen gün önemi artan İslami bankacılığı inceleyen çalışmalar literatürde giderek artış göstermektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, başta İslami bankacılık faaliyetlerinin, geleneksel bankacılık sistemi içindeki yerinin ve öneminin, geleneksel bankacılıkla karşılaştırılmasının, ekonomik büyüme üzerine etkilerinin ve İslam bankacılığının çalışma şekillerini konu edinen araştırmaları kapsadığı görülmektedir. Yapılacak olan bu çalışmada da İslam bankacılığının istihdam üzerine etkisini incelemek amaç olarak belirlenmiştir.

1. Teorik Çerçeve

Çalışmanın teorik çerçevesi içinde; katılım bankacılığı ve katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemleri ele alınıp incelenecektir. Aynı zamanda bu bölümde katılım bankacılığının geleneksel bankalarla olan farkları incelenecektir. Yine bu bölümde katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemleri ile istihdam arasındaki ilişki teorik olarak ele alınacaktır.

1.1. Katılım Bankacılığı (İslami Bankacılık)

İslami bankacılık son 30 yılda en hızlı büyüyen sektörlerden biridir. İslami bankacılık dünya çapında yayılarak, sadece Müslümanlar tarafından değil, gayrimüslimler tarafından da yaygın olarak kabul edilmekte ve kullanılmaktadır. İslami bankacılık kapsamındaki işlemlerin İslam'ın kural ve ilkelerine uygun olarak yapılması dışında, geleneksel bankalarla aynı temel işlevleri yerine getirmektedir. Bununla birlikte, İslami bankacılık sadece Riba'yı veya çok yüksek işlem ücretini,

aynı zamanda spekülasyon ve kumar gibi diğerk etik olmayan faaliyetlere katılmayı da kesinlikle yasaklamaktadır (Lajuni, 2017: 329). İslami bankacılık İslami yasalara uygun finansal hizmetlerin sağlanmasını kapsamakta ve yaygın olarak İslam ekonomilerinde faaliyet göstermektedir. İslami bankacılığın küresel hedeflerinden biri, sadece Müslüman ülkelerde değil bütün dünya genelinde, gelir dağılımına etki ederek yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktır (Su'un, Possumah, Appiah ve Hilmiyah, 2018: 139). Geçmişte, İslami bankacılık üzerine teorik çalışmalar, İslami finansman kurallarına ve bu kuralların bankacılık işlemlerini düzenleyen yasalarla uyumluluğuna odaklanmışken, günümüzde kredilerin yerine geçecek şekilde insanların ihtiyaçlarına yönelik finansal aracılık yapma faaliyetlerine odaklanmıştır (Elgarı, 2003: 1). İslami bankacılığın temel hedefi sadece kar elde etmek değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik birçok amacı gerçekleştirerek toplumsal refah artışına katkı sağlamaktır.

Başta İslami bankacılık olmak üzere, İslami finans kurumları tasarruf fazlası ile tasarruf açıkları olan birimler ve hanehalkları arasında aracı görevi de görmektedir. Geleneksel bankalar esas olarak faaliyetlerinde faiz öder ve ücret alırken, İslami finans kurumları hem faizden hem de yapmış oldukları işlemlerde yüksek ücret almaktan kaçınırlar. İslami bankalar yaptıkları aracılık faaliyetlerinin temeli olarak birden fazla finansal araç kullanmaktadırlar. Hızla gelişen finans dünyasında, İslami bankalar mevduatların mobilize edilmesi için çeşitli mevduat sahiplerinin önceliklerini ve risk tercihlerini göz önünde bulundurarak, bir dizi teknik finansal yöntemler geliştirmiştir ve geliştirmektedir. Mevduat açısından son gelişmeler ise, İslami bankaların genel tasarruf ve yatırım mevduatı kategorilerine ek olarak, emtia fonları, leasing fonları ve murabaha fonları sunmaya başladığı şeklindedir (Ayub, 2007: 186-189).

Geleneksel bankacılık, faizli kredi ile karlı projelerin finanse edilmesine dayanmaktadır. İslami bankalar faizden kaçınır ve bunun yerine kâr veya zarar esasına göre yatırım gerçekleştirir. İslami bankaların işlem türleri arasında kiralama, satın alma ve yeniden satış işlemleri (murabaha ve icara) veya kar ve zarar paylaşımı (mudaraba), güven finansmanı veya sınırlı ortaklık ve müşareke, ortak girişim yer alır. Geleneksel bir bankaya göre İslami bankaların sosyal açıdan önem taşımasının bir nedeni sosyal hedeflere odaklanmış olmasıdır. Geleneksel bankalar genellikle yeni iş fikri olan bir kişinin, finansman verilmeden önce bir miktar teminat veya

sermayeye sahip olmasını istemektedir. Geleneksel bir bankanın amacı en verimli projeleri finanse etmektir. Bankacılık faaliyetleri açısından banka, desteklediği projenin başarılı olmasını ister. Ancak, desteklediği proje başarılı olmasa bile, faiz isteme hakkı vardır. Bununla birlikte, İslami banka finansmanı, bankanın başarısının doğrudan müşterinin başarısına bağlı olduğu bir finansman türüdür. Her iki taraf kârda ve aynı zamanda herhangi bir kayıpta paylarını paylaşarak daha aktif bir rol üstlenirler. Geleneksel bankalar arasında yıllardır çeşitli bilanço dışı faaliyetler dikkate değer bir öneme sahiptir. Geleneksel bankaların aksine, İslami bankaların etik yatırım şartı vardır. Kur'an'a uygun olarak etik dışı kumar, alkol veya pornografi yatırımlarından kaçınılır. Sosyal sorumluluklarının bir parçası olarak, İslami bankalar zekat ödemelerini veya mali tablolarında listelenen yardım amaçlı bağışları yapmaktadırlar. Dolayısıyla toplumdaki İslami bankalar için geleneksel bankacılığa göre daha güçlü bir sosyal duruş gereklidir. Genellikle İslami bankaların uygulamalarının Kur'an'a uygun olmasını sağlamak için bir İslam Kurulu vardır (Hassan, Brown ve Skully, M, 2019).

İslam Toplumu gerçek anlamda uyumlu bir birliktelik içeren bir topluluktur. İslam toplumundaki bireylerin eylemleri ahlaki değerlerin ve davranışların kodunu taşımaktadır. Dolayısıyla İslam toplumu, doğruluk ve karşılıklı yardıma dayanır. İslam Hukuku, karşılıklı yardımlaşmayı engelleyen aşağıdaki bileşenlerin bir kısmının veya tamamının bulunduğu bu tür işlemleri yasaklamaktadır (Khaki ve Sangmi, 2013):

- ✓ Miktar (veya yüzde) olarak önceden belirlenmiş ve bu nedenle günümüzde faiz içeren herhangi bir para getirisini,
- ✓ Sözleşmelerdeki belirsizlikleri veya özellikleri kesin olmayan ve sözleşme şartlarında belirsiz olan ürünlerin satışını,
- ✓ Kumar, vadeli işlemlerde ve opsiyonlardaki spekülasyon seviyelerindeki işlemleri,
- ✓ İslam'ın yasakladığı emtia ticareti (Haram) ile ilgili faaliyetler ile domuz eti, alkol ve kumar hizmetlerinin sağlanması ile ilgili faaliyetleri.

İslami finans, İslam hukukuna uygun bir finans olarak tanımlanabilir. Fon sağlayıcının faiz ödemesine izin verilmemesi, tüm geri dönüş şekillerinin yasaklandığı anlamına gelmez. Bunun yerine faiz; kâr ve zarar paylaşımı kavramıyla değiştirilir. Bu kavram, bir finansal işlemdeki projeden elde edilen getirinin her iki

tarafa da paylaşımını ifade etmektedir. Ayrıca, sözleşmeye bağlı belirsizlik de yasaktır, yani uygulamada sözleşme şartlarının açıkça tanımlanması, açık olması ve belirsizliğin olmaması gerekir. Diğer yandan kumar veya domuz yetiştiriciliği gibi günah olarak kabul edilen faaliyetler için finansman sağlanmaz. İslam hukuku ilkelerine uygun olarak İslam finansı, spesifik finansman ürünleri geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir (Léon ve Weill, 2018: 55).

1.2. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları; faiz yerine, kar ve zarar ortaklığına göre fon toplayan, doğrudan nakit kredi kullandırma yerine ticaret ve ortaklık esasına göre fon kullandırma işlemlerini gerçekleştiren bir banka türüdür. Katılım bankalarının ana görevi mevduat bankaları gibi finans sektöründe tasarruf sahiplerinin ellerindeki atıl fonları toplayarak bu fonlara ihtiyacı olan tüccar, sanayici ve tüketiciler arasında aracılık görevini yerine getirmektir. Katılım bankaları da mevduat bankalarının yaptığı gibi diğer bankacılık işlemlerini de gerçekleştirirler (Yılmaz, 2010:4). Günümüzde, yoğun olarak altı İslami finansman ürünü, faiz temelli konvansiyonel sözleşmelere alternatif olarak kabul edilmekte ve kullanılmaktadır. Bunlar; *mudarebe*; (emek sermaye ortaklığı), *müşareke* (sermaye ortaklığı), *icare* (kiralama), *murabaha* (maliyet artı karı ifade eden bir sözleşme türü), *karz-ı hasen* (güzel borç, Allah rızası için karşılık beklenmeksizin verilen borç), *sukuk* (İslami menkul kıymet), *selem* (peşin bedelle vadeli mahsul alımı), istisnadır (sipariş usulü mal alımı). Bu finansal ürünler arasında *mudarebe* ve *müşarekenin* en belirgin olduğu kabul edilir.

Mudarebe; Arap öncesi dönemde ticari faaliyetler için kullanılan en eski sözleşme türlerinden biridir. *Mudarebe sessiz ortaklık* olarak da bilinir. Genel olarak *mudarebe*; bir tarafın sermaye (rabbü'l mal¹) sağladığı ve diğer tarafın (mudarib) emek sağladığı bir kâr ortaklığıdır. Eğer yapılan faaliyet sonucunda bir kâr varsa, karşılıklı olarak mutabık kalınan bir oranda taraflar arasında paylaşılır. Bir kayıp, yani zarar durumu söz konusu olduğunda, zarar fon sağlayıcı (rabbü'l mal) tarafından karşılanacaktır. Mudarib ise sadece harcadığı çabayı ve emeğini kaybedecektir (Sapuan, 2016: 349-350). *Mudarebe* (emek sermaye ortaklığı);

¹ Sermaye sahibi. Katılma hesabı sahipleri bankaya nispetle rabbü'l-mal sayılırlar. Banka ise mudariptir (TKKB:2020).

sermaye ve emekten oluşan bir ortaklığın düzenlenmesidir. Mudarebe düzenlenmesinin önemi; taraflar arasındaki finansal ve yönetsel varlıkların birleşimine bağlı olarak gerçekleşmesine dayanmaktadır. Mudarebe, spesifik yatırım, proje finansmanı, köprü finansmanı, işletme sermayesi, küçük ve orta finansman, bankalar arası yatırım, yapılandırılmış ürünler, yatırım mevduatları vb. işlemleri kapsar. Mutlak ve mukayyed mudarebe olmak üzere iki tür mudarebe vardır. Mutlak mudarebe; yapılacak işin türünü, zamanını, yerini, müşteriden ödeme yöntemini, iş kalitesini belirlemeden sermayenin mudaribe teslim edildiği bir mudarebe türüdür. Mukayyed mudarebe; özgürlüğü, türü, zamanı ve yer açısından girişimi yöneten mudaribin kısıtlandığı, yani sözleşmede belli kısıtlamalara yer verilen mudarebe türüdür. Mudarebe sözleşmesi, İslami bankalar tarafından uygulanan bir kâr paylaşım sözleşmesidir. Büyüyen bir pazar segmentini temsil etmesine rağmen, şu anda mudarebe, müşareke ile birlikte dünya çapında tüm İslami bankacılık ve finans anlaşmalarının yüzde onundan daha azını kapsamaktadır. Mudarebenin İslami bankacılık ve finans uygulamalarını teşvik etmek için çok sayıda çaba gösterilmesine rağmen, mudarebe kullanımının hala çok riskli olduğu kabul edilmektedir. Bu yöntemin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, düzenleyiciler, banka yöneticileri ve genel olarak toplum dahil olmak üzere çeşitli kesimlerin ortak desteğine bağlıdır (Rahman, 2018: 33-38). Aynı zamanda mudarebe, İslami bankacılık da dahil olmak üzere farklı alanlarda yaygın olarak kullanılan İslami finansın önemli yöntemlerinden biridir. Mudarebe, en az iki tür ortak arasında özel bir ortaklık türüdür. Birinci ortak olan yatırımcı sermayeyi sağlar ve rabbül'l mal olarak bilinir, ikinci ortak ise, çalışma ve yönetimden sorumlu amil veya mudarib olarak isimlendirilir. İslami finans için, önemli bir finansman yöntemidir ve büyük ölçüde ona bağlı olan Faizsiz Bankacılık için önemli bir çalışma alanı oluşturur (Aziz, Anjam, Fahim, ve Saleem, 2013: 1236-1237). Katılım bankaları tarafından mudarebe uygulaması yoğun olarak, banka müşterisinin bankaya belli bir miktar para yatırması, katılım bankasının da emeğini koyması şeklinde gerçekleşmektedir. Yani banka müşterisi sermaye, katılım bankası emek ortaklığı şeklinde uygulanmaktadır. Yine mudarebe, sermaye eksikliği bulunan girişimciler ile sermaye sahibi olmasına rağmen, herhangi bir sebepten dolayı, bir iş fikri geliştiremeyen sermaye sahipleri için önemli bir çözüm yolu olarak da düşünülebilir. Ancak katılım bankasının sermaye, müşterinin emek koyması şeklindeki bir uygulama tercih edilmemektedir. Günümüzde, özellikle gelişmekte

olan ülkelerde, tasarruf ve yatırım eksikliğinin giderilmesi, böylelikle üretim ve istihdam artışının sağlanması için mudarebe işlemi önemli bir yere sahiptir. Çünkü mudarebe işlemi, belli bir yatırımın gerçekleşmesi için emek ve sermaye faktörü tarafları bir araya getirmektedir. Mudarebede faiz değil, gerçekleştirilen yatırım sonucu elde edilen kar paylaşımı söz konusudur.

Murabaha, satıcının satılan malın maliyetini açıkça belirttiği ve üzerine bir miktar kar ekleyerek alıcıya sattığı belirli bir satış türüdür. Dolayısıyla murabaha faiz karşılığında verilen bir kredi değildir; ertelenebilen fiyattan bir emtia satışdır. Murabaha; İslami bir bankanın malları üçüncü bir taraftan satın alarak ve bu malları müşteriye önceden kararlaştırılmış bir fiyattan satarak gerçekleştirdiği işlemidir. Murabaha, müşareke kadar eski bir finansman şeklidir. Bugün dünya genelinde İslami bankalarda, tüm yatırım işlemlerinin yaklaşık %66'sı murabaha üzerinden gerçekleşmektedir (Meezan Bank, 2019). Murabaha, satın alma maliyetinin ve fiyatlandırmanın alıcıya açıklandığı bir varlığın, satış ve satın alımını ifade eder. Murabaha, satım işlemi gerçekleştikten sonra, doğası gereği bağlayıcı bir satış ve satın alma sözleşmesidir. Dolayısıyla, sözleşme taraflardan hiçbiri tarafından tek taraflı olarak feshedilemez. Murabaha sözleşmesinin kendine özgü doğası, maliyet ve fiyatlandırmada güven unsuruna dayanan satış sözleşmesi olmasına dayanmaktadır. Murabaha ve satış sözleşmesinin, mevcut değerli bir varlığın mülkiyetinin satıcıdan alıcıya devredilmesidir. Bir murabaha sözleşmesindeki akit taraflardan biri satıcı ve diğeri ise alıcıdır. Akit tarafların murabaha sözleşmesini yapabilmeleri için yasal ehliyete sahip olmaları gerekir. Bir murabaha sözleşmesindeki akit taraflar gerçek veya tüzel kişi olabilir. Murabaha sözleşmesi, sözleşme tarafları arasında bir icab ve kabul yoluyla yapılır. İcab ve kabul, uygun belgelerle veya İslam hukuku ilkelerine aykırı olmayan geleneksel ticari uygulamalar tarafından kabul edilen diğer yöntemlerle gerçekleştirilir. Karşılıklı olarak üzerinde mutabık kalınan ve İslam hukukuna aykırı olmayan herhangi bir şart veya koşul sözleşme tarafları için bağlayıcı olmaktadır (BNM, 2013:9-10). İslami bankaların ve finans kurumlarının çoğu murabahayı İslami bir finansman yöntemi olarak kullanmakta ve finansman operasyonlarının çoğu murabahaya dayanmaktadır. Bir satıcı, alıcısına maliyetine eklenen belirli bir kâr için belirli bir emtia sağlamayı kabul ederse, buna murabaha işlemi denir. Murabahanın temel bileşeni, satıcının metayı elde etmek için katlandığı gerçek maliyeti açıklaması ve daha sonra üzerine bir miktar kar eklemesidir. Bu kar toplu olarak veya bir yüzdeye

dayalı olarak belirlenebilir. Murabaha işleminde ödeme anında olabilir veya taraflarca üzerinde anlaşmaya varılmış ertelenmiş başka bir tarihte olabilir. Bu nedenle, murabaha, ertelenmiş ödemeyi zorunlu kılmaz (Usmanı, 2019). Katılım bankaları tarafından murabaha, genellikle taşıt ve konut alımı yapacak müşterilere yönelik bir uygulamadır. Murabaha ile müşteri taşıt ya da konutu bankadan vadeli olarak satın almaktadır. Murabahada ticari bir işlem söz konusudur. Ticari işlemlerin içinde yer alan vadeli satışlarda malın fiyatına belli bir kar oranı uygulanmaktadır. Bu nedenle murabahada malın vadeli olarak satılmasından dolayı vade farkı malın fiyatına eklenmektedir. Murabaha işlemi herhangi bir mal alımını gerçekleştirdiği için üretim ve istihdam artırıcı etkiye sahiptir.

Müşareke (sermaye ortaklığı), iki veya daha fazla kişinin, eşit veya eşit olmayan oranlarda, işin finansmanına ve yönetimine katkıda bulunduğu bir iş organizasyonu biçimidir. Karlar, ortaklar arasında kararlaştırılan herhangi bir oranda bölüşülebilir. Taraflar projeyi yönetme işini, karşılıklı olarak üzerinde anlaşılan herhangi bir miktarda paylaşabilir (Sarker, 2019). *Müşareke* kelimesinin gerçek anlamı paylaşmaktır. İslam hukuku uyarınca, *müşareke*; iki veya daha fazla kişinin, sermayesini veya emeğini birleştirdiği ve tüm ortakların karı belirli bir orana göre paylaştığı bir işi oluştururken, zararın katkı oranına göre paylaşıldığı bir ortaklığı ifade eder. *Müşareke* karşılıklı bir sözleşmeye dayanır ve bu nedenle geçerli olabilmesi için iki temel özelliğe sahip olması gerekir. Bunlardan birincisi; taraflar akid ehliyetine sahip olmalıdır. İkincisi; sözleşme tarafların rızasıyla (herhangi bir zorlama olmaksızın) yapılmalıdır. *Müşareke*'de her ortağın yönetime katılma ve yönetim için çalışma hakkı vardır. *Müşareke*, ortakların sermaye, yönetim ve tasarruf hakkı alanlarında tam eşitliğe sahip oldukları sınırsız ve eşit ortaklık şeklinde olabilir. Her ortak, diğerinin aracısı ve garantörüdür. Her iki tür için de ortaklar kârı, üzerinde mutabık kalınan bir şekilde paylaşır ve sermaye katkılarının büyüklüğü ile orantılı olarak zarara ortak olur (Rammal, 2004). *Müşareke* işlemleri, *Müşareke Yatırım ve Müşareke Finansman* olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Türkiye'de *Müşareke Yatırım* türü yöntemi yoktur. *Müşareke Finansmanı* tüm dünyada uygulanan yönteme benzer bir şekilde gerçekleştirilir. *Müşareke finansmanı*, İslam Hukuku açısından katılım şeklinde gerçekleştirilen bir yatırım olmasına rağmen, bir kredi türü olarak takip edilmesinden dolayı vergilendirme açısından düzenlemeleri gerekli kılar (Dinç, 2017:3). *Müşareke*, inşaat işleri gibi, büyük sermaye gerektiren yatırımların gerçekleştirilmesi için iki tarafın da, yani

katılım bankası ve müşterinin, sermaye koyması şeklinde uygulanmaktadır. Büyük sermaye gerektiren yatırımlar sonucu ortaya çıkan karda ortaklar arasında paylaştırılmaktadır. Müşareke sonucunda daha büyük yatırımların gerçekleşmesine bağlı olarak ekonomi üzerinde üretim ve istihdam etkisi de daha büyük olacaktır.

İcare kelimesi; kiralamak anlamına gelmektedir. İslami bankacılık bağlamında icare; belirli bir mülkün intifa hakkı, kendisinden talep edilen bir kira karşılığında başka bir kişiye devredildiği bir süreç olarak tanımlanır. İcare, kavramsal olarak, bir tarafın, sunulan hizmetler ve bir varlığın kullanımı karşılığında, başka bir tarafın o varlığın istihdamından elde ettiği faydayı, sağladığı kazancı ifade eden bir değişim sözleşmesidir. Bu sözleşme, ilgili tarafça icareye konu olan şeyi satın alma veya sahip olma niyeti olmadığı için diğer tarafa mülkiyetin devredilmesini içermemektedir. Bununla birlikte, zaman içinde bu kavram, icare işlemlerinin temel yapısından farklılıklara yol açan daha karmaşık özelliklere sahip işlemlere dönüşmüştür. İcarenin ayırt edici özelliği, varlıkların, kiralama süresi her sona erdiğinde onları tekrar kiraya vermek için İslami bankanın mülkü olarak kalmasıdır. Ayrıca, İslami finans ilkelerine uymak için icare işlemlerinin sağlanması gereken bazı koşullar vardır. Bu koşullar esas olarak kiralanan nesne, sözleşme ve kiralanan varlıkların bakımı ile ilgilidir. Temel olarak, kiralama sözleşmesinde kiralama süresi ve sözleşmeyi yenileme şartları açıkça belirtilmelidir. İcare sözleşmesi; ilk yıldan sonra takip eden tüm yıllar için kiralanan olmalı ve kiraya verenin kendi takdirine bırakılmış gibi maddeler içermemelidir. Ayrıca, sözleşmenin konusuna, fiilen ve yasal olarak ulaşılabilir olması da bir koşuldur (Vejjagic, 2014: 1-2). Başka bir ifade ile icare, intifa hakkı veya hizmetin sahipliğini belirli bir süre karşılığında, yani belirli bir süre için, devredildiğini gösteren bir sözleşmeyi ifade etmektedir. İslami finansal işlemler bağlamında icarenin iki ana yapısı vardır: birincisi icare yapısı ve ikincisi icare finansmanıdır. Birincisi kiralama, ikincisi ise finansal kiralamadır. Kirada icara yapısı altında, müşteri, varlığa sahip olmayı istemek yerine, kiralanan varlıktan fayda elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, varlığın mülkiyeti kira sözleşmesinin tamamlanmasından veya feshedilmesinden sonra kiraya veren İslami Finans Kurumu (IFI) 'ya geçer. İkincisi finansal kiralamadır (leasing) ve kiralama süresi sonunda varlığın mülkiyetini müşteriye devredecek şekilde yapılandırmaz. Bunun için icare, kiralanan varlığın mülkiyetinin kiraya veren olarak IFI'dan kiracı olan müşteriye, aktarılmasını sağlayacak şekilde düzenlemektedir (BNM, 2018: 2). İcare

işlemi sonucunda üretim için gerekli olan faktörler kiralanmaktadır. Bu durum yatırımların tamamlanmasına katkı sağlayarak istihdamın artmasına neden olmaktadır.

Karz-ı Hasen, bir kişinin herhangi bir karşılık beklemezsizin geri ödemek üzere bir başka kişiye borç vermesidir. Dolayısıyla, *Karz-ı Hasen* aracılığıyla kredi şeklinin İslami hukuk ilkelerine uygun olduğu, *Karz-ı Hasen* için potansiyel fon kaynaklarının en iyi şekilde kullanılıp yönetildiği durumlarda oldukça yararları olduğu ve uygulanmasının toplum için çok faydalı olduğu kabul edilir. *Karz-ı Hasen*, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.S) zamanında olan *karz²* kavramından türetilmiştir. Temel olarak *Karz-ı Hasen*; çok acil amaçlar için kısa vadeli borca ihtiyaç duyanlara ve fonu olmayan, ancak çok iyi bir iş fikri olan küçük girişimcilere verilir. *Karz-ı Hasen* ayrıca, işlerini yürütmekte zorluk çeken işletmelere belli bir vadeli borç verme aracıdır (Putri, 2019). *Karz-ı Hasen*, borçlunun herhangi bir artış olmadan ödünç alınan anaparayı geri ödeme zorunluluğu olduğu bir tür hayırsever kredi olarak nitelendirilir. Müşteri anapara tutarını, kararlaştırılan süre içinde ve ödünç alınan anapara tutarı kadar ödemek zorundadır. İslam hukuku, borçlunun mutlak takdirine bağlı olarak ek bir miktar ödemesini yasaklamaz. Bu ek miktar hediye (hibah³, hibe) olarak bilinir. Hibah (Hibe), *Karz-ı Hasen*'in finansmanında en hassas konulardan biridir. *Karz-ı Hasen*, kar amacı olmayan, daha çok ihtiyacı olanlara finansal yardım olarak görüldüğü için geri dönüşü olmayan kredi olarak da kabul edilir. Temel amacı, insanlar arasındaki ilişkileri korumaktır. *Karz-ı Hasen* faiz içeren konvansiyonel kredilerden farklıdır. Faiz, prim ve benzeri gibi herhangi bir söylem faiz olarak kabul edilir ve riba⁴ çerçevesinde değerlendirileceğinden haramdır (Halim, Rajak ve Sharmanc, 2016). *Karz-ı Hasen* işlemi karşılığında herhangi bir menfaat elde edilmez. *Karz-ı Hasen* tamamen Allah rızası gözetilerek verilen bir borç, bağış, yardım ve sadakadır. Bu nedenle borç isteyenlere verilerek, onların ihtiyaçlarının giderilmesini sağlar.

Sukuk hisse senedine benzer finansal araçtır. *Sukuk* (İslami menkul kıymetler), hisse senedi özelliklerini taşıyan menkul kıymetlerdir. Hisse senetlerine

²*Karz*: Piyasada emsali bulunan standart bir malın (misli) mülkiyetini, emsalini daha sonra iade etme yükümlülüğünü üstlenen kişiye devretmektir” şeklinde tanımlanmaktadır (TKBB, 2019: 512).

³Hibah, varlıkların yasal mülkiyetinin bağışçıdan faydalanıcıya herhangi bir karşılık olmadan gönüllü olarak aktarılmasıdır (Yusof ve Ahmad, 2013:1).

⁴ Riba, günümüzde kullanılan faiz kavramından farklıdır. Günümüzde faiz denilince sadece faizli kredi anlaşılmaktadır fakat faizli kredi ribanın sadece bir bölümüdür. Riba, faizli krediden daha fazla bilgi içermektedir. Detaylı bilgi için bakınız: <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz>

benzer şekilde, bir tür ortaklık olduğunu gösterir ve sukuk sahipleri, ihraç edilmiş varlıkların sahipleri olarak kabul edilir. Teorik olarak, sukuk sahipleri, sahip oldukları varlıktan kaynaklanan zarar ve kârı paylaşırlar. Sukuk, İslami finanstaki bazı sınırlamalar nedeniyle orta ve uzun vadeli finansman için oluşturulan İslami finansal araçlardır. Bir sukukun İslam hukuku açısından uygun olarak değerlendirilmesi için üç şart vardır. Birincisi; sertifikalar maddi duran varlıkların, intifa kaynaklarının veya gelir getirici firma hizmetlerinin mülkiyetini temsil etmelidir. İkincisi, yatırımcıya yapılan ödemeler vergi sonrası kardan gelir olmalıdır. Üçüncüsü, vade tarihinde geri ödenen değer, orijinal yatırım tutarı kadar değil, varlığın mevcut piyasa fiyatı değerinde olmalıdır. Aynı zamanda sukuk; orta ve uzun vadeli sabit veya değişken getiri oranları sağlayan ticarete konu sermaye piyasası ürünüdür. Mudarebe ve müşarekeye dayalı sukuklar ikincil piyasada işlem görürken, murabaha, selem ve istisna sözleşmelerine dayalı sukukların ikincil piyasada işlem görmesi caiz değildir. Çünkü bahsedilen ikinci tür sözleşmeler borcu temsil etmektedir, İslam'da ise borcun bir başkasına devri ancak bedellerin eşit olması ile gerçekleştirilebilir (Zolfaghari, 2017:3-5). Herhangi bir sukuk yapısının İslam hukukuna uygunluğu için temel şart, maddi varlıklarla destekleniyor olmasıdır. Sukuk'un ticarete konu olabilmesi için, tüm hak ve yükümlülüklerle birlikte sukuk sahiplerine ait olması gerekir. Sukuk vadesi dolduğunda, sukuk sahiplerinden nominal değerde varlık satın almayı kabul etmesine izin verilmez. Bununla birlikte, varlıkların piyasa değeri dikkate alınır (Radzi, 2018: 16-17). Sukuk, geleneksel tahvillerin karşılığı değildir. Geleneksel tahviller faiz getiren borçlanma araçlarıdır. Ancak sukuk ise varlığa dayalı finansal araçlardır. Sukuk faiz getiren finansal araçlardan ziyade sukuk sahiplerine şirketin veya ihraç edenin varlıkları üzerinde mülkiyet hakkı tanır. Sukuk sahipleri elde edilen kârdan yararlanma hakkına sahiptir. Ortaya çıkan kayıplar, yani zararlar, iki taraf arasındaki sözleşmenin şekline göre, sukuk sahipleri ve ihraççı arasında paylaşılır. Bu nedenle sukuk, maddi duran varlıklarda sahiplik payını temsil eden eşit değerli sertifikalar olarak kabul edilir. Sukuk'un arkasındaki temel ilke, sahibinin belirli bir varlığa bölünmemiş sahiplik payını elinde bulundurması ve bu nedenle söz konusu varlığın ürettiği getiriye hak kazanmış olmasıdır. Klasik sukuk yapısı, olarak adlandırılan ve en çok tercih edilen icare sukuk, bir mülkün varlığının özel amaçlı bir şirket tarafından satın alınmasını içerir. İhraç işlemlerini gerçekleştiren özel amaçlı kurulan hukuk şirketi sukuk alıcılarına sukuk almaya istekli kişilerden temin ettiği fonu sağlayarak sukuk

sahiplerinin lehine bir güven oluştururlar. Daha sonra Sukuk sahipleri varlığın kira gelirine göre sabit bir getiri elde eder (Hanefah, Noguchi, ve Muda, 2013: 108-109).

Selem; peşin bedelle vadeli mal değişimini konu edinen bir satım sözleşmesi türüdür. İslami finansta, n ödemeli yani bir malın önceden belirlenmiş bedelinin ödenmesi ile gelecekteki teslim edilecek olan malın sözleşmesini belirtmek için kullanılmaktadır. Kelime tam anlamıyla peşin bedelle vadeli mahsul almak olarak bilinir. Sözleşme sırasında veya sözleşmenin sonuçlandırılması sırasında mevcut olmayan, ancak gelecekte belirli bir tarihte teslim edilecek olan bir malın satışını ifade eder. Diğer bir deyişle, vadeli olarak teslim edilecek, özellikleri belirli bir malın bedelinin sözleşme anında alınmasıdır (Ogunbado ve Ahmed, 2015: 66-67). Selem sözleşmesini uygularken dikkate alınması gereken koşullar şunlardır (Ehsan, Shahzad, 2015: 71-72):

- ✓ Fiyat yani malın bedeli, sözleşme sırasında tam olarak ödenmelidir.
- ✓ Selem sadece piyasada az (kıt) olmayan ürünler için uygulanmaktadır.
- ✓ ürünün her bir özelliği sözleşme sırasında belirtilmelidir.
- ✓ Malın bedeli olan fiyat; nakit olarak ödenmelidir, ancak fiyat ödemek için emtialar da kullanılabilir. Ancak selem ürünü buğday ise, buğday fiyat olarak kullanılamaz
- ✓ Selem ürününün teslimi için minimum süre 15 gündür
- ✓ ürün teslimat garantisi için, satıcıdan yazılı, imzalı bir kağıt veya herhangi bir ürün şeklinde teminat alınabilir.
- ✓ Satıcı ürünün teslimatından önce ölürse veya teslimattan önce ürün imha edilirse sözleşme feshedilebilir. Her iki durumda da, alıcı ödenen fiyatı geri alma hakkına sahiptir.
- ✓ Sözleşme imzalandıktan ve malın bedeli olan fiyat ödendikten sonra satıcının ürün kalitesini, miktarını ve değişim noktasını değiştirmesine izin verilmez.
- ✓ Selem sözleşmesinde her iki taraf karşılıklı rıza ile sözleşme değiştirebilir veya tamamen iptal edebilir.

İstisna sözleşmesi; iş ve borç yükümlülüğü ile ilgili bir sözleşmedir. Temel gereklilikleri ve koşulları yerine getirildiğinde her iki taraf için de bağlayıcı olmakla birlikte, tarafların birbirine haber vermesi şartı ile bağlayıcılık zorunluluğu ortadan

kalkar⁵. İstisna sözleşmesinde bazı koşullar yerine getirilmelidir. Bu koşullar şunlardır. Üretilen ürünün niteliği, türü, miktarı ile gerekli tüm özellikleri ve teslimat süresi sözleşmede belirtilmelidir. İstisna sözleşmesinde ödemenin tamamen ertelenmesine veya önceden belirlenmiş taksitlerde ve belirli vade tarihlerinde yapılmasına izin verilebilir. İstisna sözleşmesi, iki akit tarafça kararlaştırıldığı takdirde, mücbir sebep olmadıkça bir ceza hükmü içerebilir (Ahmed, ve Ghuddah, 2006: 9-10). Başka bir ifade ile istisna; bir ürünün üretimi yapılmadan önce işlem gördüğü bir tür satış işlemidir. Bu, alıcı için belirli ürünlerin yani malların üretilmesinin sipariş edildiği anlamına gelir. Üretici, kendisi için mal üretmeyi taahhüt ederse, istisna işlemi gerçekleşmiş olur. Bununla birlikte, istisnanın geçerliliği için fiyatın tarafların rızasıyla belirlenerek sabitlemesi ve mal için gerekli şartnamenin tam olarak hazırlanıp, iki taraf için sözleşmenin şartlarının kabul edilmiş olması gerekir. Buna ek olarak, istisna sözleşmesi, üreticiye malları üretme konusunda ahlaki bir yükümlülük getirmektedir. Ancak çalışmaya başlamadan önce, taraflardan biri diğerine haber verdikten sonra sözleşmeyi iptal edebilir. Buna rağmen üretici çalışmaya başladıktan sonra, sözleşme tek taraflı olarak iptal edilemez. İstisna, özellikle konut finansmanı sektöründe olmak üzere bazı işlemlerde finansman olanağı sağlamak için kullanılır. Örneğin, müşterinin kendi arazisi varsa ve bir evin inşası için finansmana ihtiyacı duyarsa, finansör yani katılım bankası, evi istisna temelinde bu açık arazide inşa etmeyi taahhüt edebilir. Buna ek olarak, müşterinin arazisi yoksa ve araziye de satın almak istiyorsa, finansör kendisine belirtilen arazi parçası üzerinde inşa edilmiş bir ev sağlamayı taahhüt edebilir. İstisnada malın fiyatının peşin ödenmesi veya teslimat sırasında ödenmesi gerekmemektedir. Bunun aksine, tarafların mutabakatına göre ödeme her zaman yapılabilir (Kamdari, Yusoff ve Malik, 2016: 3-5).

Teverruk; bir alıcının vadeli bir ödeme için satıcıdan bir varlık satın aldığı ve daha sonra nakit elde etmek amacıyla varlığı vadeli fiyattan daha düşük bir fiyata nakit olarak sattığı bir dizi satış sözleşmesini içerir. Bu işleme *teverruk* denir, çünkü alıcı varlığı vade şartları altında satın aldığı anda, satın alınan varlığı kullanmak veya bir emtia olarak faydalanmakla ilgilenmez; daha ziyade aldığı emtiayı likiditeye ulaşmayı kolaylaştırmak için bir araç olarak görür (Dusuki, 2010: 3). Genellikle, iki

⁵Çoğunluğa göre bağlayıcı değildir. Son dönem alimler bağlayıcı olduğunu iddia etmiştir. Ama günümüzde bir internet sitesinden verilen siparişi ele alalım. Eğer beğenmez ve sipariş istediğiniz özellikleri karşılamaz ise sözleşme bağlayıcı değildir ve size iade hakkını verir. Daha çok bilgi için; İslam ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/istisna--akit>.

tür teverrick vardır: birincisi; bireysel teverrick, ikincisi; organize teverricktir. Bireysel teverrick saf bir teverrick, bir alıcının ertelenmiş vadede satıcıdan bir mal satın aldığı ve daha sonra anında nakit için başka bir kişiye sattığı bir teverricktir. Alıcı sattığında, emtia elindedir ve onu gelecekte satma seçeneğine sahiptir (Rahman ve Manan, 2014: 283). Klasik bir teverrickun işleyiş yöntemi şu şekildedir (Mihajat ve Haliding, 2020: 7) ;

- ✓ İslami Finans Kurumu (IFI), emtia piyasasında bulunan tüccar A'dan emtiayı nakit olarak satın alır;
- ✓ Belirlenen malın mülkiyeti daha sonra IFI'ya devredilecektir
- ✓ Daha sonra, IFI emtiaya karşı tarafa (örneğin diğer İslami finans kurumları veya müşteri) ertelenmiş fiyat, yani maliyet fiyatı artı kar marjı ile satmaktadır;
- ✓ Emtia mülkiyeti karşı tarafa devredilecektir;
- ✓ Karşı taraf daha sonra, emtia piyasasında emtiayı nakit olarak tüccar B'ye satacaktır;
- ✓ Son olarak, belirlenen malın mülkiyeti tüccar B'ye devredilecektir.

Eğer burada tüccar A ve B bankanın sürekli fon elde etmek isteyen müşterileri ise, bu şekilde bir araya gelen tüccarlar üzerinden emtia alışverişi yaparak fon sağlamak organize teverrick olarak adlandırılır. Şayet burada müşteri tüccarı kendi bulup elindeki malı bir başkasına satıyorsa burada bireysel teverrick olarak isimlendirilir.

İslami sigorta veya tekafül, İslam hukukuna dayanan bir sigorta işlemidir. Tekafül, İslam hukuku tarafından yasaklanan belirsizlik, faiz ve kumar unsurlarını içeren geleneksel sigortadan tamamen farklı bir konseptte sahiptir. Tekafül, zor durumda olmasından dolayı ihtiyacı olan insanlara yardım edilerek, iyi erdemlerin gelişmesini sağlayan, geleneksel sigortaya bir alternatif olarak kabul edilen bir uygulamadır. İslam inançları tarafından teşvik edilen ve önerilen kardeşlik ve işbirliğine dayanan tekafül, geleneksel sigortanın yerine geçmektedir. Dünyadaki Müslümanlar tekafülü birbirlerine yardım etmek için ortaya çıkan mali kayıpları paylaşmanın bir yolu olarak görmekte ve uygulamaktadır (Sharifuddin, v.d., 2016: 43-44). Tekafül fikri ve uygulaması, Hz. Muhammed (sav) dönemine kadar dayandığı için yeni bir uygulama değildir. Tekafül kavramı, katılımcılar arasındaki yardım üzerine kuruludur. Kişinin dinine bakılmaksızın herkes için geçerlidir. Bu

nedenle tekafül, Müslüman olmayan ülkelerde bile yaygın olarak kabul görmekte ve uygulanmaktadır (Salman, Rashid, ve Htay, 2015: 6-9). Tekafül; İslami sigortacılık olarak kabul edilir. Katılım bankaları tarafından gerçekleştirilen her türlü sigorta işlemleri tekafül işlemleri ile gerçekleşmektedir. Tekafül insanlar arasında kardeşlik, yardımlaşmak ve acıyı paylaşmak gibi temel manevi değerlerin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Çünkü tekafül de gönüllü olarak bağış esastır.

Fon kullandırma yöntemlerinin temel amacı sadece kar elde etmek değil, aynı zamanda toplumsal faydayı artırarak toplumun refah ve huzur içinde yaşamasını sağlamaktır. Fon kullandırma yöntemleri, faiz ve haksız kazanç elde edilecek bir faaliyete asla izin vermez. Elde edilen kar ve zarar, yapılan sözleşmenin şartlarına bağlı olarak taraflar arasında paylaşılır. Çalışmada çok sık kullanılan katılım bankacılığı fon kullandırma yöntemleri ele alınmış ve incelenmiştir.

Türkiye’de toplam altı adet katılım bankası bulunmaktadır. Katılım bankaları tarafından toplanan fonların (TP+YP) miktarı 2019 yılında 139.805.734.000 TL., 2020 yılının ilk çeyreğinde, 219.601.445.000 TL.’dir. Kullandırılan fonlar ise; 2019 yılında 132.976.902.000 TL., 2020 yılının ilk çeyreğinde, 176.145.443.000 TL.’dir. Katılım bankalarının toplanan fonlarda sektördeki payı 2018 yılının on ikinci ayında yüzde 6,7 iken, 2019 yılının Aralık ayında yüzde 8,4 olmuştur. Fon kullandırma açısından ise; 2018 Aralık ayında yüzde 5,1, 2019 Aralık ayında yüzde 5,5’dir (TKBB, 2020).

1.3. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma İşlemleri ve İstihdam İlişkisi

Para politikaları uygulamaları arasında yer alan genişletici para politikası bankaların rezervlerini ve mevduatlarını artırarak verebilecekleri kredi miktarının yükselmesine neden olmaktadır. Kredi miktarındaki bu artış firmaların yatırım harcamalarının artmasına yol açarak toplam talep üzerinde genişletici bir etki ortaya çıkaracaktır. Toplam talepteki bu artış üretim ve istihdam artışına neden olacaktır. Para politikasındaki değişime bağlı olarak ortaya çıkan bu süreç teoride parasal aktarım mekanizmalarından kredi kanalı olarak isimlendirilmektedir. Katılım bankalarının fon kullandırma süreçleri de genişletici para politikası ve parasal aktarım mekanizma kanallarından kredi kanalı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle para politikası, özellikle genişletici para politikası, parasal aktarım mekanizma kanallarından kredi kanalı ve istihdam arasındaki ilişkiler bu çalışmanın teorik temellerini oluşturmaktadır.

İşgücü piyasasındaki koşullar ve gelişmeler, ekonomide uygulanan para politikasının başarısını değerlendirmek için önemli bir yol göstericidir. Makroekonomik zaman serilerine dayanılarak hazırlanan ampirik çalışmaların ortaya koymuş olduğu sonuçlar, para politikasının toplamda istihdamı artırabildiğini göstermektedir. Ancak, para politikasının istihdama olan katkısı ve aktarım mekanizması üzerindeki etkileri literatürde çok az çalışılmış konulardan birini oluşturmaktadır (Bahaj, V.d., 2018: 2).

Para politikası ekonomide uygulanan makroekonomik politikalardan biridir. Makroekonomik politikalar istihdam üzerinde önemli etkiye sahip olsa da, ikisi arasındaki etkileşim, özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında, nispeten daha az çalışılmış bir araştırma alanıdır. Bunun nedenlerinden biri bu tür politikaların ekonomideki rolü hakkında var olan algıdır. Makroekonomik politikaların geleneksel çerçevede birincil hedefi, bir ekonominin makroekonomik istikrarını sağlamak ve beraberinde ekonomik büyümeyi ve istihdamı artırmaktır. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar, bu bağlantıların hiçbirinin, yani istikrar ve büyüme ile büyüme ve istihdam arasındaki ilişkilerin, otomatik, yani kendiliğinden ortaya çıkan bir süreç olmadığını göstermektedir. İstikrar, büyüme için gerekli olsa da, büyümenin istikrarı takip edeceğini garanti etmemektedir. Aynı şekilde, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişki de değişmez değildir; büyüme, istihdam açısından farklı sonuçlarla ilişkilendirilebilir. Bu farklılıkların nedenlerinden biri, makroekonomik ve sektörel politikalardan etkilenen büyümedir. Bu nedenle, makroekonomik politikaların konvansiyonel çerçevesinin büyüme ve istihdam hedefi ile bu tür politikaların bu hedeflere yöneltilmesinin zorluğu bağlamındaki sınırlamalarını anlamak önemlidir (Islam, 2018: 430).

Para politikasının ekonomiyi nasıl etkilediğine yönelik farklı tartışmalar vardır. Bunun nedeni ekonomistlerin para politikasının çalıştığı çeşitli özel kanalları farklı şekillerde yorumlamalarıdır. Bu görüşe göre; gelişmekte olan ülkelerdeki parasal aktarım süreci yıllarca süren teorik ve ampirik araştırmalara rağmen, sanayileşmiş ülkelere göre daha farklı ve hatta daha belirsizdir. Ancak, para politikasının uygun tasarımı ve uygulanması için iletim sürecinin anlaşılması şarttır. Ekonominin yapısındaki belirli bir para politikası önlemi ekonomik beklentilerin değişmesine neden olabilmektedir. Ekonomik karar birimleri, merkez bankalarının gerçekleştirmiş oldukları yapısal değişimlerin etkilerine karşı tetikte olmaları

gerekir. Bu nedenle para politikasının aktarım kanallarını sürekli olarak yeniden yorumlayabilmelidirler. Parasal aktarım mekanizmalarının önemi toplam talebin, genellikle mal ve hizmetlerin fiyatından ziyade kredi miktarından etkilenmesine dayanmaktadır. Serbestleştirilmiş, oldukça gelişmiş piyasalarda bile, faiz oranlarındaki değişikliklere ek olarak ortaya çıkan kredi değişiklikleri, ekonomik faaliyetleri etkileyen önemli faktörler olarak kabul edilmektedir (Kamin, Turner ve Dack, 2008: 5-8).

Etkin bir para politikası yürütmenin en önemli koşulu, parasal aktarım kanalları ve merkez bankasının politika araçları ile enflasyon arasında anlamlı ve istikrarlı bir ilişki kurabilmektir. Bu nedenle, merkez bankası tarafından kullanılan politika araçlarının enflasyon hedeflemesi çerçevesi gibi enflasyon üzerindeki etkilerinin iyi anlaşılması para politikası rejiminin başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Para politikası aktarım mekanizması ile ilgili ortaya çıkabilecek belirsizlikler toplam talebi ve enflasyonu etkilediğinden, para politikası araçları ile enflasyon, üretim ve istihdam dahil olmak üzere ekonominin temel değişkenleri arasında nispeten var olan karmaşık ilişkileri incelemek gerekmektedir (Tabari ve Nasrollahi, 2013: 1167-1168).

Para politikası büyük ölçüde ekonomideki toplam talep üzerinde ortaya çıkarmış olduğu etki ile çalışmaktadır. Arz kapasitesinin artırılması üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Aksine, uzun vadede para politikası, mal ve hizmetlerin nominal değerini veya para değerini, yani genel fiyat seviyesini belirler. Kısaca uzun vadede, para politikasının özünde paranın değerinin belirlenmesi yer almaktadır. Fiyatlar genel seviyesindeki hareketler, paranın satın alma gücünün zaman içinde ne kadar değiştiğini gösterir. Bununla birlikte parasal aktarım mekanizması, para politikası kararlarının reel GSYİH ve enflasyona aktarıldığı bir süreçtir. Parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalı, finansal piyasadaki asimetrik bilgilerle ilgilidir ve banka kredileri ile firmaların ve hanehalklarının bilançosundaki etkiler yoluyla çalışmaktadır (Hai ve Trang, 2015: 3).

Banka kredileri kanalı ve bilanço kanalı olmak üzere iki ayrı kredi kanalı, para politikası etkilerinin reel ekonomi boyunca yayılmasını sağlamaktadır. Bankalar ekonomide sadece geniş parasal büyüklüklere katkıda bulunan banka mevduatları üreterek değil, aynı zamanda az sayıda yakın ikamenin mevcut olduğu varlıkları, örneğin banka kredilerini kısıtlayarak, ekonomi için özel bir rol

oynamaktadır. Daha spesifik olarak, banka kredileri kanalının teorileri ve modelleri için, başta küçük bankalar olmak üzere pek çok banka için topladıkları mevduatların borç verme için ana fon kaynağını oluşturduğu ve birçok firmanın, özellikle küçük firmaların, banka kredilerinin yatırım için ana fon kaynağını temsil ettiği kabul edilir. Bu nedenle, önce banka rezervlerinin arzında daralmaya, sonra banka mevduatında daralmaya yol açan bir açık piyasa işlemi, özellikle mevduatlara bağımlı olan bankaların verdikleri kredi miktarlarını azaltmalarına ve özellikle banka kredilerine bağımlı olan firmaların yatırım harcamalarını azaltmalarına neden olur. Bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan parasal sıkılaştırmanın ardından üretim ve istihdamda düşüş ortaya çıkacaktır (Ireland, 2005: 5).

Merkez bankaları para politikalarını uygulayan kurumdur. Genel olarak, gelişmekte olan ekonomilerdeki merkez bankaları uyguladıkları politikaların hedefleri açısından iki kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi; sadece fiyat ve finansal istikrarı korumaya odaklanan merkez bankalarıdır. İkincisi; istikrara ek olarak yüksek ekonomik büyüme ya da kalkınma ile beraber istihdam artışını içerebilecek bir dizi hedefi takip eden merkez bankalarıdır. İstikrara odaklanan merkez bankaları fiyat ve finansal istikrarı korumayı amaçlamaktadır. Bu, istihdama dolaylı bir katkı sağlarken, istihdamı artırmaya yönelik olarak istikrarsız fiyatlardan ve finansal koşullardan oluşan bir ortamdan daha elverişlidir. Büyüme veya istihdam hedefine sahip merkez bankaları da fiyat ve finansal istikrara dikkat ederek, ancak ekonomik büyümenin veya istihdamın istenen seviyelerin altında olduğuna inandıklarında aktif olarak para politikasını kullanma eğilimine girmektedirler (Bhattacharyya, 2012: 3).

Para arzının normalden daha hızlı genişletilmesi durumunda kredi piyasası gevşeyecek, faiz oranı azalacak, bu durum yatırım ve tüketim için daha fazla borçlanma ve harcamaya neden olacak, bu durum büyüme ve istihdamı artıracaktır. Bununla birlikte, aynı zamanda artan harcamalar da fiyat seviyelerini yükseltecek ve enflasyonist baskıya yol açacaktır. Diğer taraftan, merkez bankaları para arzını daraltırlarsa, faiz oranları daha yüksek olacak, bu da borçlanma ve harcamada yavaşlamaya yol açacak, bu da düşük büyüme ve istihdama yol açacak, aynı zamanda enflasyon oranını düşürebilecek ve fiyat seviyelerini kontrol edebilecektir. Para politikasını uygulamak için merkez bankaları açık piyasa işlemleri, iskonto penceresi ve zorunlu karşılık oranı olmak üzere genellikle üç araç kullanmaktadırlar. Merkez bankalarının kullanabilecekleri sahip oldukları ortak araçlara rağmen, para

politikasının kullanım şekli ve temel hedefleri ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde para politikası normalde özel, birincil ve dar bir hedef olarak, fiyat istikrarı ile sınırlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde para politikası ise genellikle birden fazla hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır. Merkez bankalarının farklı hedefleri veya görevleri, ekonomik büyümeye ve istihdama nasıl katkıda buldukları üzerinde farklı etkilere sahip olabilir (Khou, v.d., 2015: 11-13).

2. Literatür Taraması

Bu çalışma için yapılan literatür taramasında katılım bankacılığının fon kullandırma işlemlerinin istihdam üzerine etkilerini inceleyen bir çalışma elde edilememiştir. Bu nedenle literatür taramasında katılım bankacılığının ekonomi üzerine etkilerini, özellikle ekonomik büyüme, banka performanslarını kullandıkları araçların etkilerini konu alan çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçları incelenmiştir.

Bashir, (2001) tarafından yapılan çalışma, 1993 ve 1998 arasında sekiz Orta Doğu ülkesinde İslami bankaların performansının belirleyicilerinin neler olduğunu incelemek için gerçekleştirilmiştir. Çalışmada İslami bankaların kârlılığını ve verimliliğini tahmin etmek için çeşitli iç ve dış bankacılık özellikleri kullanılmıştır. Genel olarak, İslami banka kârlılığını belirleyen analizlerin önceki bulguları doğruladığı çalışmada ortaya çıkmıştır. Çalışma makroekonomik ortam, finansal piyasa yapısı ve vergilendirmeyi kontrol eden sonuçlar, yüksek kaldıraç ve varlık oranlarına verilen büyük kredilerin daha yüksek kârlılığa yol açtığını göstermiştir. Sonuçlar aynı zamanda yabancı sermayeli bankaların yerli sermayeli bankalardan daha kârlı olduklarını göstermiştir. Örtük ve açık vergilerin banka performansını artırıcı önlemleri olumsuz etkilediğine dair bulgular olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmaya göre; uygun makroekonomik koşullar performans ölçümlerini olumlu yönde etkilemektedir. Sonuçlar ayrıca borsaların banka finansmanı için tamamlayıcı olduğunu göstermiştir. Çalışmada politika perspektifinden bakıldığında, özellikle İslami bankaların zorunlu karşılıklardan muaf tutulmaları gerektiği sonucu, merkez bankalarından iskonto kredileri veya son borçlanma haklarının olmadığına dayandırılmaktadır. Çalışmada, bazı İslami bankalar dahil edilmediğinden ve bazı önemli sorular cevaplandırılmadığından bu çalışmanın kapsamının sınırlı olduğu kabul edilmiştir.

Samad, Gardner ve Cook (2005) tarafından yapılan çalışmanın amacı, Malezya İslam Bankası ve Bahreyn İslam Bankası'nın finansman kayıtlarını

inceleyerek çeşitli İslami finansal ürünlerin teorik ve pratikte göreceli önemini belirlemektir. Çalışmanın diğer bir amacı; mudaraba ve müşarekenin İslami finansmanın uygulamadaki kapsamını belirlemektir. Çalışmada sonuçlar şu şekilde ortaya çıkmıştır. Ortalama mudaraba toplam finansmanın %5'i ve ortalama müşareke %3'ten azdır. İki İslam bankası için mudaraba ve müşareke'nin toplam ortalaması, toplam finans ve avansların %4'ünden az, ortalama karz-ı hasen yaklaşık %4, istisna ise pratikte henüz mevcut değildir. En popüler yöntem murabaha'dır ve İslami finansmanın diğer tüm biçimlerine hükmetmektedir. Ortalama murabaha kullanımı %54'ün üzerindedir. Makale aynı zamanda bu iki İslami bankanın murabaha'yı mudaraba ve müşareke'ye tercih etmesinin olası nedenlerini araştırmıştır. Malezya ve Bahreyn'deki iki İslam bankasının bilançoları, finans durumları, avansları ve gelirlerinin incelenmesi sonucu, İslami bankaların İslami sözleşmeler yoluyla zekât ödemek ve ekonomik faaliyetleri finanse etmek için Şeriat'ın ihtiyati tedbirlerini takip ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu finansal sözleşmeler arasında mudarebe, müşareke ve karz-ı hasenin İslami finans teorisinde en ayırt edici ürünler olduğu çalışmada vurgulanmıştır. Ancak, yapılan bu çalışmada verileri incelenen iki İslam bankası için mudarebe, müşareke ve karz-ı hasen finansmanının en az önemli finansal araçlar olduğunu göstermektedir. Çalışmada bu iki İslam bankası tarafından gerçekleştirilen mudarebe finansmanının ortalama seviyesi sadece %5 ve müşareke ise %3'ten azdır. Karz-ı hasen ise İslami finansmanın yaklaşık %4'üdür.

Mokhtar, Abdullah ve Habshi (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışma 1997'den 2003'e kadar Malezya'daki İslami bankaların etkilerini ampirik açıdan analiz etmek için yapılmıştır. Bunun için çalışmada, İslami görüşün getirildiği dönem ile İslami bankalarda daha fazla finansal serbestleşme döneminden önce, iki tam teşekküllü İslami banka, yirmi İslami görüş ve yirmi konvansiyonel bankanın yıllık faaliyet raporları kullanılmıştır. Makalede bulgular, çalışma boyunca genel İslami bankacılık endüstrisinin ortalama verimliliğinin arttığını, geleneksel bankaların verimlilik trendinin ise zaman içinde sabit olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, İslami bankacılığın verimlilik seviyesinin hala geleneksel bankalardan daha az olduğu görülmüştür. Çalışmada yabancı bankalar da yerli bankalardan daha verimli bulunmuştur. Bu çalışma, Malezya İslami bankacılık endüstrisinin, varlıklar, mevduat ve finansman tabanı açısından 1997 ve 2003 yılları arasında çok hızlı bir şekilde büyüdüğünü göstermiştir. Konvansiyonel bankalardan

gelen rekabetin, küreselleşme nedeniyle yakın gelecekte daha da artmasının beklendiği çalışmada belirtilmektedir. Malezya İslami bankalarda teknik ve maliyet verimliliğini ortaya koyan bu çalışmanın bulgularının, çeşitli bankalarda kapasitelerinin optimum kullanımı ve kıt kaynakların tahsisi konusunda yönetim ve politika yapıcılara önemli bilgiler vermesinin beklendiği ifade edilmiştir. Çalışmaya göre bu durum aynı zamanda Malezya'daki gelecekteki İslami bankacılık operasyonlarının verimliliğini artırmak için yönlendirme sağlayacaktır. Ayrıca çalışmada bulguların İslami bankacılık verimliliği alanında gelecekteki araştırmalar için verimli bir yol açacağı beklentisinin olduğu belirtilmektedir.

Sufian (2007), tarafından yapılan çalışma Malezya İslami bankacılık sektörünün 2001-2005 döneminde gösterdiği performansı araştırmaktadır. Her bir bankanın çeşitli verimlilik tahminleri parametrik olmayan Veri Zarflama Analizi (DEA) kullanılarak değerlendirilmiştir. Verimlilik puanlarının girdiler ve çıktılardaki değişikliklerle nasıl farklılaştığını ayırt etmek için iki farklı yaklaşım kullanılmıştır. Risk faktörünün İslami banka verimliliği üzerindeki etkisini incelemek için sorunlu krediler ihtiyari olmayan bir girdi değişkeni olarak analize dahil edilmiştir. Bulgular, çalışma döneminde ölçek verimsizliğinin Malezya İslami bankacılık sektöründe saf teknik verimliliğe hakim olduğunu göstermiştir. Çalışmada yabancı bankaların yerli akranlarına göre daha yüksek teknik verimlilik sergilediği tespit edilmiştir. Çalışmaya göre risk faktörlerinin dahil edilmesi Malezya İslami bankaların verimliliği üzerinde karışık bir etkiye sahiptir. Sonuçlar risk faktörleri hariç tutulduğunda potansiyel ölçek ekonomileri fazla tahmin edilebilirken, diğer taraftan saf teknik verimlilik tahminleri risk faktörlerinin hariç tutulmasına çok daha duyarlı olma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Çalışmada Spearman ve Pearson testlerinden elde edilen ampirik sonuçların bu bulguları pekiştirdiği ifade edilmiştir.

Hasan ve Dridi (2010) tarafından yazılan makale, İslami ve konvansiyonel bankaların her iki kurum tipine sahip ülkelerdeki iş yönelimleri, verimlilik, varlık kalitesi ve istikrarındaki farklılıkları ampirik olarak analiz etmektedir. Teori, İslami bankacılığın iş yönelimi, verimlilik, risk alma ve istikrar açısından özsermaye benzeri doğasının önemli yansımalarını önermekle birlikte, yapılan çalışmaların kanıtlarının, İslami bankaların iş modelinin geleneksel bankalardan çok farklı olmayabileceğini düşündüğü makalede ifade edilmektedir. Makalede ampirik

tahminlerin iş modellerinde çok az ama önemli farklılıklar gösterdiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte makalede, İslami bankaların daha az verimli oldukları, ancak daha yüksek aracılık oranlarına sahip oldukları, daha yüksek varlık kalitesine sahip oldukları ve geleneksel bankalardan daha iyi aktifleştirildiklerinin görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca İslami bankaların krizler sırasında daha iyi performans gösterdiği görülmüştür. Makalede, ortaya çıkan sonuçların yüksek kapitalizasyonun ve daha iyi varlık kalitesinin, son kriz sırasında İslami bankaların geleneksel bankalardan daha iyi performans göstermesine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Makalede yapılan analiz; küresel finansal kriz sırasında İslami bankaların (IB) konvansiyonel bankalardan (CB) farklı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. . Yapılan makale çalışmasında ; IB'lerin iş modeli ile ilgili faktörler, 2008'deki karlılık üzerindeki olumsuz etkiyi içermeye yardımcı olurken, bazı IB'lerde risk yönetimi uygulamalarındaki zayıflıkların, 2009'daki CB'lere kıyasla karlılıkta daha fazla düşüşe neden olduğu görülmüştür. Özellikle İslam hukuk ilkelerine bağlılık, IB'lerin geleneksel rakiplerini olumsuz yönde etkileyen ve küresel finansal krizi tetikleyen türden araçlara finansman veya yatırım yapmalarını engellediği makalenin vurguladığı diğer bir noktadır. Makalede küresel kriz öncesi dönemde (2005-2007 yılları arası) daha yüksek kârlılığa rağmen, İslami bankaların 2008-2009 yılları için ortalama karlılığı, konvansiyonel bankalara benzer olduğu ifade edilmiştir.

Abduh ve. Chowdhury (2012) tarafından yapılan makale çalışması; Bangladeş örneğinde İslami bankacılığın gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki uzun vadeli ve dinamik ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, üçer aylık dönemler itibarıyla ekonomik büyümenin, toplam finansmanın ve İslam bankacılığının 2004:1'den 2011:2'ye kadar toplam mevduat verileri kullanılmıştır. Makalede Eşbütünleşme ve Granger nedensellik yöntemi kullanılarak, İslami banka finansmanının hem uzun hem de kısa vadede ekonomik büyüme ile pozitif ve anlamlı bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Makalede İslami bankacılığın gelişmesinin, hükümet tarafından kamu gelirlerini artırmak için dikkate alınması gereken politikalardan biri olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu makale özellikle Bangladeş'te İslami bankacılığın ekonomik büyüme üzerindeki rolünü araştırmış ve iki değişken arasında anlamlı bir sonuca ulaşmıştır. Eşbütünleşme metodolojisi kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçları, İslami banka finansmanının ekonomik büyüme ile uzun vadede pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. İslami bankaların

gelişmesi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. İslami bankacılığın gelişmesinin ülkenin gelirlerini artırma hedefini de destekleyeceği anlamına geleceği makalede ifade edilmiştir.

Rahman ve Rosman (2013) tarafından yapılan çalışma; Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde (Körfez İşbirliği Ülkeleri dahil) ve Asya ülkelerinde seçilmiş İslami bankaların etkinliğini ampirik olarak incelemek ve karşılaştırmak için gerçekleştirilmiştir. Çalışmada verimlilik puanları, aracılık yaklaşımına dayalı veri zarflama analizi kullanılarak ölçülmüş ve örneklem dört yıl boyunca (2006-2009) performans odaklanan 63 İslam bankasından oluşmuştur. Çalışma, İslami bankalar arasındaki teknik verimsizliğin ana kaynağının faaliyetlerinin ölçeği olduğunu bulmuştur. Çalışmada, İslami bankalar, genel olarak, teknik verimlilik için yüksek bir puan elde etmiş ve bu da bankaların yönetiminin ölçek etkilerinden bağımsız olarak maliyetleri etkin bir şekilde kontrol edebildiğini ve girdileri en üst düzeye çıkarmak için çaba gösterdiği belirtilmiştir. Ortalama olarak, Asya ülkelerinden İslami bankaların MENA ülkelerindeki bankalardan nispeten daha verimli olduğu görülmüştür. Çalışmada verimli ve etkin İslami bankaların çoğunun Körfez İşbirliği Ülkelerinden olduğu görülmüştür. Bir ülkenin ekonomik durumunun, İslami bir bankanın etkinliğinin ana belirleyicisi olduğu çalışmada vurgulanmıştır. Çalışma, küresel anlamda İslami bankaların çalışma döneminde tamamen teknik açıdan verimli olduklarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, azda olsa var olan teknik verimsizliğin ana kaynağının, yanlış ölçekte faaliyet gösteren İslami bankalar olduğu ve optimum ölçeklere ulaşmak için girdilerini azaltmaları gerektiği çalışmada vurgulanmıştır.

Imam ve Kpodar'un (2015), birlikte yaptıkları makale çalışmasının amacı, İslam bankacılığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmektir. Makale, düşük ve orta gelirli ülkelerden oluşan bir örnekleme, 1990-2010 dönemi verilerini kullanarak İslami bankacılık gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Sonuçlar, ekonomiye ve finansal sistemin genel büyüklüğüne kıyasla nispeten küçük boyutuna rağmen, İslam bankacılığının, finansal derinlik seviyesi de dahil olmak üzere çeşitli belirleyicileri kontrol ettikten sonra bile ekonomik büyüme ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu göstermiştir. Makalede hızlı büyümesine rağmen, İslami bankacılık hala ekonominin ve finansal sistemin toplam büyüklüğünün nispeten küçük bir payını temsil ettiği ve henüz ölçek

ekonomilerinden fayda sağlayamadığı vurgulanmıştır. Bu duruma rağmen İslami bankacılığın ekonomik hayatın işleyişi için önemli olduğu da belirtilmektedir. Makalede, İslami bankacılığın büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. Metodoloji

Çalışmada, katılım bankalarının fon kullandırma başlığı altında özel sektöre verdikleri krediler (PSC), hane halkına verdikleri krediler (HNK), toplam verdikleri krediler (TPLK) ve toplam istihdam (N) olmak üzere dört tane değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlere ait veriler, 2010 yılının Ocak ayı temel alınarak 2019 yılının Kasım ayı dahil olmak üzere aylık hazırlanmıştır. Modelde 2010 yılından başlanılmasının sebebi; 2008 küresel krizin etkilerini en aza indirmektir. Analizde en iyi modelin seçilebilmesi için değişkenlerin logaritmaları alınarak çözüm gerçekleştirilmiştir. Gretl programında mevsimsellikten arındırılan ve logaritmaları alınan değişkenlerin durağanlık testi yapılmış, eşbütünleşme analizi, gecikme uzunluğu testi, VAR çözümü yapılmıştır. Yine modelin birim çembere göre var ters kökleri çözümü gretl programında gerçekleştirilmiştir. Analiz yapılırken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve İŞKUR verilerinden faydalanılmıştır. Yapılan analizde öncelikle hangi ekonometrik modelin kullanılması gerektiği, modelde yer alan değişkenlerin grafikleri ve R²'lerine bakılarak karar verilmiştir. Model belirlemek için yapılan analizde, bu çalışma için mevsimsel arındırılması yapılmış çift logaritmik fonksiyon modelinin en uygun model olduğu görülmüştür. Katılım Bankaları'nın kullandırmış oldukları fonların, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanında özel sektör kredileri, hane halkı kredileri ve toplam krediler şeklinde isimlendirildikleri için modeldeki değişkenler o şekilde isimlendirilmiştir.

Vektör otoregresyon (VAR) modeli, çok değişkenli zaman serilerinin analizi için en uygun, esnek ve kullanımı kolay modellerden biridir. Yapılan çalışmalar, VAR modelinin, özellikle ekonomik ve finansal zaman serilerinin dinamik davranışını tanımlamak ve tahmin etmek için yararlı olduklarını kanıtlamıştır. Bu model genellikle tek değişkenli zaman serisi modellerinden ve ayrıntılı teori tabanlı eşzamanlı denklem modellerinden üstün tahminler sağlar. VAR modeli veri tanımlamasına ve öngörülmesine ek olarak yapısal çıkarım ve politika analizi için de

kullanılır. Yapısal analizde, incelenmekte olan verilerin nedensel yapısı hakkında bazı varsayımlar uygulanır ve modeldeki değişkenler üzerindeki beklenmedik şokların veya yeniliklerin ortaya çıkan nedensel etkileri özetlenir. Bu nedensel etkiler genellikle etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrışmaları ile özetlenir.

Ekonometrik analizin ilk aşamasında serilerin durağan olup olmadıkları ve durağan iseler hangi düzeyde durağan oldukları büyük önem taşımaktadır. Zaman serilerinde birim kök testi, tek değişkenli ve çok değişkenli ekonometrik modellerin oluşturulmasındaki temel adımlardan biridir. Teoride birkaç birim kök testi vardır. Bunlardan en yaygın olanlarının Dickey-Fuller testleri (ADF), Phillips-Perron testi (PP), KPSS testi ve bunların modifikasyonları ADF-GLS testleridir. ADF testi, birim kök testi için güvenilir bir seçenektir, sonuçları özellikle daha fazla sayıda gözlem içeren zaman serileri için çok kullanışlıdır. Bu nedenle ADF testi en yaygın kullanılan birim kök testinden biridir (Arltová ve Fedorová 2016: 47-48). Bu çalışmada değişkenlere ait zaman serilerinin durağanlık sınaması, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

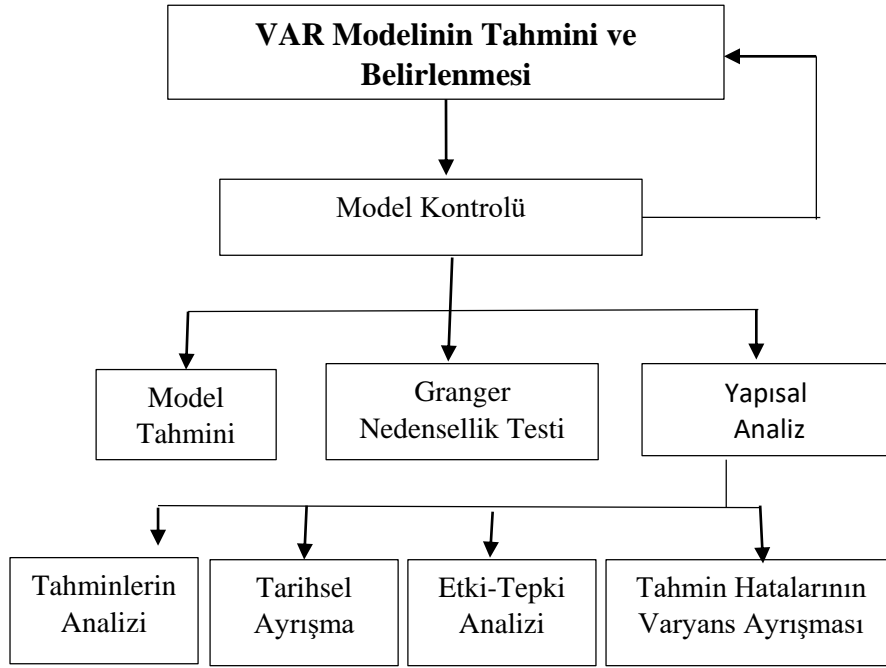
Sims (1980) ilk olarak büyük ölçekli makroekonometrik modellere alternatif olarak VAR modellerini ortaya koymuştur. O zamandan beri VAR metodoloji uygulamalı makroekonomik araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir VAR modeli belirlenirken, öncelikle hangi değişkenlerin modele dahil edileceğine karar vermek gerekir. Modeli belirledikten sonra, VAR modelinin uygun gecikme uzunluğuna karar verilmelidir. Gecikme sayısına karar verirken, Akaike bilgi kriterleri gibi istatistiksel bir yöntem kullanılmaktadır (Bjørnland, 2000:4-5). VAR metodolojisinin getirdiği gelişme, her değişkene endojen gibi davranıldığı için endojen ve ekzojen değişkenler arasındaki ayrımın artık mevcut olmamasıdır (Pedro, 2006: 8-9).

İki değişkenli bir VAR Modeli ;

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i}y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i}x_{t-i} + v_{1t}$$
$$x_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i}y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i}x_{t-i} + v_{2t}$$

şeklinde. Modelde (p) gecikmelerin uzunluğunu, (v) ise ortalaması sıfır, kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır ve varyansları sabit, normal dağılıma

sahip, rassal hata terimlerini temsil etmektedir. VAR modelinde hataların kendi gecikmeli değerleri ile ilişkisinin olmamasının kabul edilmesi, modelde bir kısıtlama oluşturmamaktadır. Bu durum değişkenlerin gecikme uzunluğunun artırılmasıyla otokorelasyon sorununun giderilmesi ile sağlanmaktadır. Hataların, zamanın belli bir noktasında aralarındaki korelasyonun sıfırdan farklı olması durumunda, hatalardan birinde ortaya çıkan değişim, zamanın belli bir noktasında diğerini de etkilemektedir. Modelde eşanlılık sorununun yaşanmamasının nedeni, modelin sağ tarafında sadece işsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer almasıdır. Bunun sonucu olarak modelde yer alan denklemler, klasik en kucuk kareler yontemiyle tahmin edilmektedir (Ozgen ve Guloglu, 2004:96).

Şekil 1: VAR Analizi

Kaynak: Luetkepohl, 2011, s.3.

Şekil 1’de VAR modelinin analiz aşamaları görülmektedir. VAR analizinde öncelikle model tahmini ve modelin belirlenmesi gerçekleştirilmektedir. Model kontrolünde tahmin edilen modelin uygun olmaması durumunda yeni bir model tahmini ve belirlenmesi gerçekleştirilir. Model oluşturulduktan sonra Granger

nedensellik testi, yapısal analiz, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması sırası ile gerçekleştirilir.

Bir değişkenin mevcut ve geçmiş değerlerinin başka bir değişkenin gelecekteki değerlerini tahmin etmeye yardımcı olup olmadığını ölçmek için Granger nedensellik testi kullanılır. Başka bir deyişle, granger nedensellik testi için mantık, belirli bir değişkenin gecikmeli değerlerinin endojen değişkeni tahmin etmek için herhangi bir bilgi ekleyip eklemediğini bulmaktır. Etki-tepki fonksiyonu, belirli bir zaman ufku boyunca her şokun VAR'daki her değişken üzerindeki etkisini izler. Modelin diğer değişkenlerindeki çeşitli rasgele şoklara tepki olarak değişkenlerin davranışını gösterir. Etki-tepki fonksiyonunun işlevi hakkındaki ampirik kanıtlar, politika yapıcıya bu beklenmedik şokların sonuçlarını önceden tahmin etmelerini sağlayarak, gelecekte bu değişikliklere tepki vermeye hazır hale getirmiş olacaktır. Her bir endojen değişkenden kaynaklanan şokların kendisine ve diğer endojen değişkenler üzerindeki yüzde katkısını incelemek için varyans ayrıştırması gerçekleştirilir. Varyans ayrıştırması, değişkenin her birinin tahmin hatası varyansının ne kadarının diğer değişkenlere endojen şoklarla açıklanabileceğini belirlemektedir. Bu analiz, seçilen makroekonomik değişkenler arasındaki varyans ilişkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi sunan ek bir kanıt olarak kullanılmaktadır (Tetteh-Bator, v.d., 2018: 37-38).

4. Veri Seti ve Bulgular

Model çözümünde kullanılan veriler; katılım bankalarının fon kullandırma başlığı altında yer alan değişkenler ile istihdam verilerini kapsamaktadır. Veriler 2010:1-2019:11 dönemini içine almaktadır. Değişkenlerden N hariç diğer bütün değişkenler dolar cinsinden ele alınarak analize tabi tutulmuşlardır.

Tablo 1. Modeldeki Değişkenler ve Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Tanımı
PSC	Özel Sektöre Verilen Krediler
HNK	Hane Halkına Verilen Krediler
TPLK	Toplam Verilen Krediler
N	Toplam İstihdam

Tablo 2. ADF Birim-Kök Testi Sonuçları

	Değişkenler	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend
DÜZEY	N	(-3,61052) 0,007061	(-3,75346) 0,02301
	PSC	(-6,93846) 4,847e-010	(-6,44033) 8,827e-008
	HNK	(-4,61993) 0,0001	(-4,8878) 0,0002967
	TPLK	(-6,54204) 5,346e-009	(-6,05709) 8,407e-007

Tablo 2’de modele dahil edilmiş olan değişkenler için ADF Birim-Kök Testi sonuçları görülmektedir. ADF Birim-Kök Testinde AIC’ye göre gecikme uzunluğu 3 olarak seçilmiştir. Yapılan test sonuçlarına göre; bütün değişkenler düzey seviyesinde durağandır.

Aşağıdaki Tablo 3’de yer alan yıldız işaretleri, bağlı oldukları bilgi ölçütüne ait en iyi (yani en az olan)değerleri göstermektedir. AIC = Akaike bilgi ölçütü, BIC = Schwarz Bayesçi ölçüt, HQC = Hannan-Quinn ölçütü.

Tablo 3. Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları

gecik	log-olb	p(OO)	AIC	BIC	HQC
1	695,46322	-	-13,645722	-13,121455*	-13,433603*
2	706,40923	0,14671	-13,543621	-12,599941	-13,161806
3	728,04864	0,00025	-13,657548*	-12,294455	-13,106039
4	742,71543	0,02178	-13,630615	-11,848108	-12,909410
5	757,67177	0,01846	-13,609531	-11,407611	-12,718630
6	767,58256	0,22836	-13,486516	-10,865183	-12,425921
7	788,90480	0,00032	-13,594036	-10,553290	-12,363745
8	802,69423	0,03548	-13,549378	-10,089219	-12,149392

Tablo 3’de VAR modeli için Gretl ortamında çözülen gecikme uzunluğunun belirlenmesi testi sonuçları görülmektedir. Gecikme uzunluğu testi sonuçlarına göre en iyi (AIC’ye göre) değerleri gösterdiğinden dolayı gecikme uzunluğu olarak 3 seçilmiştir.

Tablo 4. Eşbütünleşme Test Sonuçları OLS

Model 2: SEK (OLS), kullanılan gözlemler: 2011:01-2019:11 (T = 107)
Bağımlı değişken: sd_1_N

	<i>Katsayı</i>	<i>Ölç. Hata</i>	<i>t-oranı</i>	<i>p-değeri</i>	
const	0,240999	0,0520549	4,630	<0,0001	***
sd_1_PSC	-0,770756	2,66600	-0,2891	0,7731	
sd_1_HNK	0,757077	0,500795	1,512	0,1337	
sd_1_TPLK	0,189659	3,03699	0,06245	0,9503	

Bağımlı değişken ort	0,237390	Bağımlı değişken ö.s.	0,505347
Kalıntı kareleri top	25,49925	Bağlanım ö.h.	0,497560
R-kare	0,058019	Ayarlamalı R-kare	0,030582
F(3, 103)	2,114665	P-değeri(F)	0,102908
Log-olabilirlik	-75,09780	Akaike ölçütü	158,1956
Schwarz ölçütü	168,8869	Hannan-Quinn	162,5297
ro	0,763757	Durbin-Watson	0,470989

Sabit Terim		Sabit terim ve Trend	
Sınama istatistiği	p-değeri	Sınama istatistiği	p-değeri
-3,73664	0,004803	-3,72525	0,02483

Tablo 4’de modelde yer alan değişkenler arasında eşbütünleşim ilişkisi analiz edilmiştir. Yapılan eşbütünleşim analiz sonucuna göre; değişkenler arasında bir eşbütünleşim ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

VAR sistemi, gecikme derecesi 3

SEK (OLS) tahminleri, gözlemler 2011:04-2019:11 (T = 104)

Log-olabilirlik = 687,21431

kovaryans düzey belirleyeni = 2,1409891e-011

AIC = -12,2157

BIC = -10,8935

HQC = -11,6800

Portmanto sınaması: LB(26) = 416,888, sd = 368 [0,0399]

Denklem 1: sd_1_N

	<i>Katsayı</i>	<i>Ölç. Hata</i>	<i>t-oranı</i>	<i>p-değeri</i>	
const	0,0518006	0,0406019	1,276	0,2053	
sd_1_N_1	0,800358	0,103329	7,746	<0,0001	(%99 Güven) (%1 Hata)
sd_1_N_2	-0,0657172	0,131916	-0,4982	0,6196	
sd_1_N_3	0,0259478	0,103013	0,2519	0,8017	
sd_1_PSC_1	2,15830	3,59065	0,6011	0,5493	
sd_1_PSC_2	3,74838	4,58845	0,8169	0,4161	

sd_1_PSC_3	-6,66654	3,71672	-1,794	0,0762	(%90 Güven) (%10 Hata)
sd_1_HNK_1	2,83003	1,39962	2,022	0,0461	(%95 Güven) (%5 Hata)
sd_1_HNK_2	-2,40167	1,98523	-1,210	0,2295	
sd_1_HNK_3	-0,557046	1,40658	-0,3960	0,6930	
sd_1_TPLK_1	-4,87034	4,04373	-1,204	0,2316	
sd_1_TPLK_2	-1,27354	4,95002	-0,2573	0,7975	
sd_1_TPLK_3	7,22870	4,10647	1,760	0,0817	(%90 Güven) (%10 Hata)

Bağımlı değişken ort	0,226474	Bağımlı değişken ö.s.	0,508276
Kalıntı kareleri top	9,747679	Bağlanım ö.h.	0,327288
R-kare	0,633676	Ayarlamalı R-kare	0,585369
F(12, 91)	13,11782	P-değeri(F)	3,48e-15
ro	-0,004591	Durbin-Watson	2,008087

Sıfır sınırlama için F-sınamaları:

sd_1_N tüm gecikmeleri $F(3, 91) = 43,916 [0,0000]$

sd_1_PSC tüm gecikmeleri $F(3, 91) = 1,1289 [0,3417]$

sd_1_HNK tüm gecikmeleri $F(3, 91) = 1,5803 [0,1996]$

sd_1_TPLK tüm gecikmeleri $F(3, 91) = 1,299 [0,2797]$

Tüm değişkenler, gecikme $3F(4, 91) = 0,87543 [0,4819]$

Sistem bütünü için

Sıfır önsavı: En uzun gecikme = 2

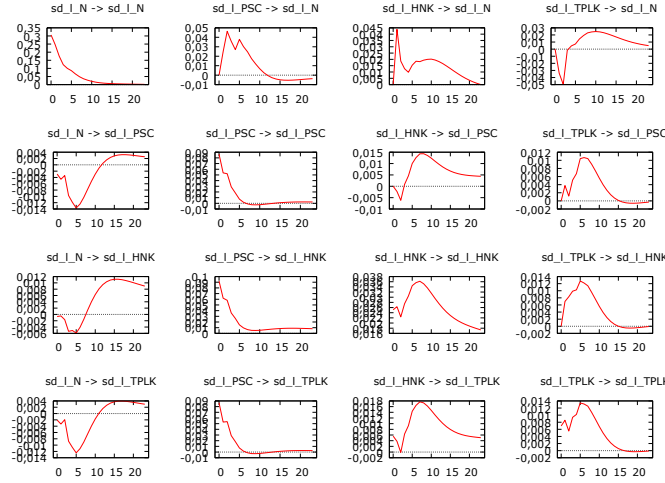
Almaşık önsav: En uzun gecikme = 3

Olabilirlik oranı sınaması: Ki-kare(16) = 51,6807 [0,0000]

Yapılan VAR analiz sonucu Tablo 7'de gösterilmiştir. 2010:01- 2019:11 dönemini kapsayan analiz sonucuna göre; %10 hata payı ile (%90 güvenle), PSC ile N arasında uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu, ancak kısa dönemde ise; iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Yine analiz sonucuna göre; % 5 hata payı ile (%95 güvenle) HNK ile N arasında kısa dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, ancak uzun dönemde ise; iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Yapılan analizde % 10 hata payı ile (%90 güvenle) TPLK ile N arasında uzun dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, kısa dönemde iki değişken arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Analiz sonucu oluşturulan model aşağıdadır.

$$N = 0,0518006 - 6,66654PSC + 2,83003HNK + 7,22870TPLK$$

Vektör otoregresif modellerinde etki-tepki analizinin amacı, bir veya daha fazla değişkende bir şoka tepki olarak bir modelin değişkenlerinin tepkisini ortaya koymaktır. Modelin dinamik davranışının daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için etki-tepki analizi kullanılır. Aşağıdaki Şekil 1'de bu çalışma için oluşturulan modelde yer alan değişkenlerin etki-tepki analizi sonuçları gösterilmektedir.

Şekil 2. Etki-Tepki Fonksiyonu

Şekil 2’de modelde yer alan değişkenlerin ayrı ayrı bağımlı değişken olmaları durumundaki bir standart sapmalı şoka vermiş oldukları tepkiler yer almaktadır. Buna göre modelde yer alan katılım bankalarının özel sektöre verdikleri krediler (PSC), hane halkına verdikleri krediler (HNK) ve toplam verdikleri kredilere (TPLK) bir standart sapmalı şok karşısında toplam istihdamın (N) aylar itibariyle verdiği tepkiler Şekil.1’de yer almaktadır. PSC’ye verilen bir birimlik şoka N önce artan, sonra beşinci döneme kadar azalan, besinci dönemden sonra artan, daha sonra sürekli azalan bir tepki vermektedir. HNK’ya verilen bir birimlik şoka N önce artan, beşinci döneme kadar azalan, onuncu döneme kadar artan sonra sürekli azalan bir tepki vermektedir. TPLK’ya verilen bir birimlik şoka N önce azalan, onuncu döneme kadar artan, sonra sürekli azalan bir tepki vermektedir.

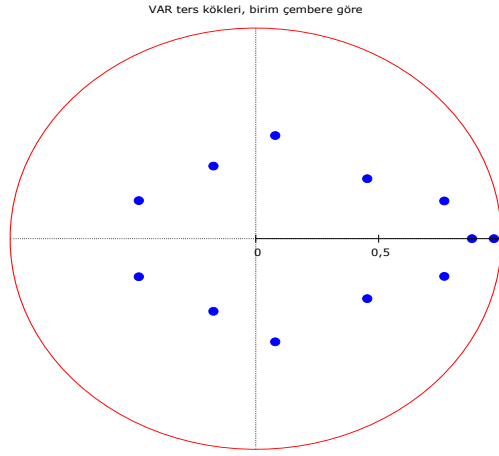
Tablo 5’de N için varyans ayrıştırması sonuçları yer almaktadır. Dönemler itibariyle N’yi; PSC, HNK ve TPLK’nın açıklama gücü test edilmiştir. Buna göre; dönemler itibari ile özellikle PSC ile TPLK’deki değişimin N’yi etkileme gücünün daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo.5. sd_I_N için varyans ayrıştırması

dönem	ölç. hata	sd_I_N	sd_I_PSC	sd_I_HNK	sd_I_TPLK
1	0,30615	100,000	0,0000	0,0000	0,0000
2	0,397955	97,6789	0,3875	1,2107	0,7230
3	0,440667	95,5524	1,4221	1,1666	1,8589
4	0,45905	95,2174	1,9181	1,1503	1,7142
5	0,470776	95,0715	2,1524	1,1370	1,6392
6	0,480362	94,5210	2,6873	1,1946	1,5971
7	0,486337	94,0354	3,0082	1,3106	1,6458

8	0,490103	93,5808	3,2157	1,4287	1,7748
9	0,492654	93,1511	3,3074	1,5687	1,9728
10	0,494551	92,7423	3,3392	1,7203	2,1982
11	0,496045	92,3518	3,3379	1,8757	2,4346
12	0,497258	91,9940	3,3245	2,0204	2,6611
13	0,498262	91,6766	3,3111	2,1470	2,8652
14	0,499085	91,4066	3,3030	2,2516	3,0388
15	0,499746	91,1860	3,3009	2,3330	3,1800
16	0,500263	91,0122	3,3037	2,3929	3,2912
17	0,500657	90,8797	3,3098	2,4342	3,3763
18	0,500949	90,7817	3,3175	2,4610	3,4399
19	0,501162	90,7108	3,3253	2,4768	3,4867
20	0,501314	90,6605	3,3335	2,4853	3,5207
21	0,501422	90,6250	3,3407	2,4890	3,5452
22	0,501499	90,6000	3,3672	2,4900	3,5628
23	0,501553	90,5819	3,3528	2,4899	3,5755
24	0,501594	90,5683	3,5776	2,4895	3,5845

N değişkeninin varyansındaki değişimleri açıklamada etkili olan en önemli değişkenlerin PSC ve TPLK olduğu ortaya çıkmıştır. HNK değişkeni de yıllar itibariyle N'yi açıklama gücü artmaktadır. PSC ve TPLK'nin N'yi en yüksek açıklama gücünün 24'üncü dönem olduğu belirlenmiştir. HNK değişkeni N'yi en yüksek açıklama gücü 22'nci dönemdir.

Şekil 3. VAR Ters Kökleri Birim Çembere Göre

Şekil 3'de VAR ters köklerinin birim çemberin içinde bulunması yani VAR ters köklerinin çemberin dışında bulunmamasından dolayı oluşturulan VAR modelinin istikrarlı bir model olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

İslami bankacılık dünya çapında yaygınlaşmış ve sadece Müslümanlar tarafından değil, gayrimüslimler tarafından da yaygın olarak kabul edilir hale gelmiştir. Bu nedenle İslami bankacılık son yıllarda en hızlı büyüyen sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir. İslami bankalar, konvansiyonel bankaların hizmet seviyelerine ve operasyon ölçeğine uymak için yoğun bir çaba göstermektedir. Bugün İslami bankalar, İslam ülkelerinin çoğunda rekabetçi bir pazar oluşturan geleneksel bankacılık ile aynı şekilde faaliyet göstermektedir. Geleneksel bankacılık, faizli kredi ile karlı projelerin finanse edilmesine dayanmaktadır. İslami bankalar faizden kaçınır ve bunun yerine kâr veya zarar esasına göre yatırım yaparlar. Banka ve müşteri karşılıklı olarak kâr ve zararda paylarını paylaşarak daha aktif bir rol üstlenmelerinden dolayı, İslami banka finansmanı, bankanın başarısını doğrudan müşterinin başarısına bağlamaktadır. Günümüzde, yoğun olarak altı İslami finansman ürünü, faiz temelli konvansiyonel sözleşmelere alternatifler olarak kabul edilmekte ve uygulanmaktadır. Bunlar; *mudarebe*; (güven finansmanı), *müşareke* (özkaynak finansmanı), *icara* (kira finansmanı), *murabaha* (ticaret finansmanı), *karz-ı hasen* (refah kredisi) ve sukuk (İslami menkul)'dur. Bu finansal ürünleri arasında mudarebe ve müşarekenin en belirgin olduğu kabul edilir.

Bu çalışmada 2010:01 ile 2019:11 dönemi için aylık verilere dayanılarak İslam (Katılım) Bankacılığı'nın fon kullandırma işlemlerinin istihdama olan etkisi analiz edilmiştir. Çalışma için oluşturulan modelde bağımlı değişken toplam istihdam (N), bağımsız değişkenler; katılım bankaları Özel Sektör Kredileri (PSC), Hanehalkı Kredileri (HNK) ve Toplam Kredilerden (TPLK) oluşmaktadır. Bu değişkenlere ait veriler, 2010 yılının Ocak ayı temel alınarak 2019 yılının Aralık ayı dahil olmak üzere aylık olarak hazırlanmıştır. Modelde 2010 yılından başlanılmasının sebebi; 2008 küresel krizin etkilerini en aza indirmektir. Değişkenlerin logaritmaları alınarak çözüm gerçekleştirilmiştir. Gretl programında mevsimsellikten arındırılan ve logaritmaları alınan değişkenlerin durağanlık testi yapılmış, eşbütünleşme analizi, gecikme uzunluğu testi, VAR çözümü yapılmıştır. Yine modelin birim çembere göre VAR ters kökleri çözümü gretl programında gerçekleştirilmiştir. Analiz yapılırken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve İŞKUR verilerinden faydalanılmıştır. Çalışmada ekonometrik model olarak çift logaritmik model kullanılmış, çözüm

Greatl programında gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizden aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- ✓ %10 hata payı ile (%90 güvenle), PSC ile N arasında uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu, kısa dönemde ise iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı,
- ✓ % 5 hata payı ile (%95 güvenle) HNK ile N arasında kısa dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, uzun dönemde ise iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı,
- ✓ % 10 hata payı ile (%90 güvenle) TPLK ile N arasında uzun dönemde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, kısa dönemde iki değişken arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir

Bu çalışma, katılım bankacılığının uygulamış olduğu fon kullandırma yöntemlerinin 2010:01 ile 2019:11 dönemi için istihdam üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Bu etki istihdamı artırıcı yönde ortaya çıkmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçların teori ile uyumlu olduğu görülmüştür. Çalışmada HNK, TPLK ile N arasında tespit edilen ilişkiler teori ile uyum sağlamaktadır. Sonuç olarak katılım bankacılığının uygulamış olduğu fon kullandırma yöntemleri, özellikle uzun dönemde, istihdamı artırmaktadır. Elde edilen bu sonuç, katılım bankacılığına yönelik literatürde daha önce yapılmış olan ekonometrik çalışmalarla da uyumlu olduğunu göstermektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda katılım bankacılığı faaliyetlerinin ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmada ise istihdamı artırdığı ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile katılım bankacılığı faaliyetleri ve işlemleri makroekonomik değişkenleri pozitif yönde etkilemektedir.

Kaynakça

- Abduh, M, ve Chowdhury, N., T., (2012), “Does Islamic Banking Matter for Economic Growth in Bangladesh?”, Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Vol. 8 No. 3, July-Sep 2012, pp. 104-113.
- Ahmed, A., M. ve Ghuddah, A., S., A., (2006), Shariah Opinion (Fatwa) On Istisna', Contracting and Salam, **Al-Baraka Banking Group Department of Research and Development**.
- Arltová, M. ve Fedorová, D., (2016), “Selection of Unit Root Test on the Basis of Length of the Time Series and Value of AR(1) Parameter”, STATISTIKA, 96 (3), pp.47-64.
- Ayub, M., (2007), **Understanding Islamic Finance**, John Wiley and Sons Inc., New Jersey, USA.

- Ayub, N., (2016), Ijarah: The Concept, Development and Progress of Islamic Finance Leasing in Ireland's Aviation Sector, MSc. International Accounting and Finance, 10152813. (<https://www.semanticscholar.org/paper/Ijarah-%3A-%E2%80%9CThe-concept%2C-development-and-progress-of-Ayub/54faa017aac3fb5b0396f3263f467e2eebe8504>, e.t.12.12.2019).
- Aziz, F, Anjam, M., Fahim, S., M., ve Saleem, F., (2013), "Mudarah In Islamic Finance: A Critical Analysis Of Interpretation & Implications", International Journal of Asian Social Science, 2013, 3(5):1236-1243.
- Bahaj, S., Foulis, A., Pinter, G. Ve Surico, P., "Employment and the Collateral Channel of Monetary Policy", <http://www.centreformacroeconomics.ac.uk/Discussion-Papers/2018/CFMDP2018-32-Paper.pdf> (e.t.24.06.2020).
- Bashir, A.-H., M., (2001), "Assessing the Performance of Islamic Banks:Some Evidence from the Middle East", Topics in Middle Eastern and African Economies Vol. 3, September 2001.
- Bhattacharyya, N., (2012), Monetary policy and employment in developing Asia, ILO Asia-Pacific Working Paper Series.
- Bjørnland, H., C., (2000), "VAR Models in Macroeconomic Research", Statistics Norway Research Department 2000/14 October 2000.
- BNM, (2013), Murabahah, **Bank Negara Malaysia Central Bank of Malaysia**,
- BNM, (2018), **Bank Negara Malaysia** (the Central Bank of Malaysia), Ijarah, BNM/RH/PD 028-2 29 June 2018.
- Dinc, Y., (2017), "The Functioning and Accounting of Musharakah Financing in Participation Banks and Firms; Problems and Recommendations", Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 85336.
- Dusuki, A. W. (2010). "Can Bursa Malaysia's Suq Al-Sila' (Commodity Murabahah House) Resolve The Controversy Over Tawarruq?", ISRA Research Paper, 10(2010).
- Elgari, M., A., (2003), "Credit Risk In Islamic Banking And Finance", Islamic Economic Studies Vol. 10, No. 2, March 2003, pp: 1-25.
- Ehsan, A., , Shahzad, M., A., (2015), "Bay Salam: A Proposed Model for Shari'ah Compliant Agriculture Financing", Business & Economic Review: Vol. 7, Issue 1, pp. 67-80.
- Hai, B., V. ve Trang, T., T., M. (2015), The Transmission Mechanism of Monetary Policy in Vietnam: A VAR Approach, **Graduate Institute of International and Development Studies**, International Economics Department, Working Paper Series, Working Paper N IHEIDWP15-2015.

- Halim, N., A., Rajak, A., A. ve Sharmanc, S., S., H., (2016), Bai Bithaman Ajil (BBA) Modelling by Qardhul Hasan, AIP Conference Proceedings 1750, (<https://aip.scitation.org/doi/pdf/10.1063/1.4954537>, e.t.20.12.2019).
- Hanefah, M., M., Noguchi, A. ve Muda, (2013), “*Sukuk: Global Issues And Challenges*”, Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Volume 16, Number 1, pp. 107-120.
- Hasan, M. ve Dridi, J., (2010), The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study, **IMF Working Paper**, WP/10/201, September 2010.
- Hassan, M., K., Brown, K. and Skully, M., (2019), Operational efficiency and performance of Islamic Banks, (https://www.researchgate.net/publication/257289407_Handbook_of_Islamic_Banking, e.t. 10.12.2019).
- Imam, P. ve Kpodar, K., (2015), Is Islamic Banking Good for Growth?, **IMF Working Paper**, WP/15/81, April 2015.
- Ireland, P.,N., (2005), The Monetary Transmission Mechanism, Federal Reserve Bank of Boston, Working Papers, No.06-1.
- Islam, R., (2018), “*Macroeconomic Policy and Employment: A Development Perspective*”, The Indian Journal of Labour Economics, V. 61, pp. 427–451.
- Kamdari, A., Yusoff, R., ve Malik, S., A., (2016), “*The Contract Of Bay-Al-Salam And Bay-Al-Istisna In Islamic Commercial Law: A Comparative And Application Analysis For Waqf*”, In Fuadah & Asma (Eds.). Proceedings of The Mukhtar Waqf IQLIMI III 2016 (IQLIMI2016). Presented at the Ban Nua Mosque, Songkla, Thailand, 13-14 October 2016, Published in Malaysia by : Pusat Pembangunan Pembiayaan Wakaf (PPPW), Universiti Sains Islam Malaysia (USIM).
- Kamin, S., Turner, P. ve Dack, J., V., (2008), The Transmission Mechanism of Monetary Policy in Emerging Market Economies: An Overview, **BIS Papers**, No: 35.
- Khaki, A. R., ve Sangmi, M. U. D. (2013), Islamic Banking: Concept and Methodolgy, Interest – Free Banking, Ed. (Nazir A Nazir, Khursheed A Butt), Chapter – 15, Edition 1, September, 2013, pp. 231-252. (https://www.researchgate.net/publication/257654823_Islamic_Banking_Concept_and_Methodology,e.t. 12.12.2019).
- Khou, V., Cheng, O., Leng, S. ve Meng, C., (2015), Role of the Central Bank in supporting economic diversification and productive employment in Cambodia, **ILO, Employment Policy Department**, Employment and Labour Market Policies Branch, Working Paper No. 175.
- Lajuni, N., v.d., (2017), “*Intention to Use Islamic Banking Products and Its Determinants*”, International Journal of Economics and Financial Issues, 2017, 7(1), pp. 329-333.

- Luetkepohl, H., (2011), Vector Autoregressive Models, **EUI Working Papers**, ECO, 2011/30, Department of Economics.
- Léon, F. ve Weill, L., (2018), “*Islamic Banking Development And Access To Credit*”, Pacific-Basin Finance Journal, 52 (2018), pp. 54–69.
- Meezan Bank, (2019), Meezan Bank’s Guide to Islamic Banking, <https://thenaqvis5.files.wordpress.com/2015/09/ch-13-murabaha.pdf>, e.t.23.12.2019).
- Mihajat, I, S., M., ve Haliding, S., (2020), “*The Real Tawarruq Concept The Product of Islamic Bank for Liquidity Risk Management*”, (<https://lahore.comsats.edu.pk/CIF/Documents/Tawarruq-Concept.pdf>, e.t. 20.02.2020).
- Mokhtar, Abdullah ve Habshi (2006), “*Efficiency Of Islamic Banking In Malaysia: A Stochastic Frontier Approach*”, Journal of Economic Cooperation 27, 2 (2006), pp. 37-70.
- Ogunbado, A., F. ve Ahmed, U., (2015), “Bay’ Salam as an Islamic Financial Alternative for Agricultural Sustainability in Nigeria”, Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Vol-11, No. 4, Octo–Dec, pp. 63-75.
- Pedro, B., (2006), “The impact of public investment in Sweden: A VAR approach”, Munich Personal RePEc Archive, (MPRA), MPRA Paper No. 62132.
- Putri, M., C., 1, Hasanah, A., N., Nur, K., R. ve Qadir, A., A., (2019), Qardhul Hasan in The Perspective of Islamic Law on Baitul Maal Wa Tamwil (BMT) and The Implementation, The First International Conference On Islamic Development Studies 2019, ICIDS 2019, 10 September 2019, Bandar Lampung, Indonesia. (<https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.10-9-2019.2289330> e.t.30.12.019).
- Radzi, R., M., (2018), “*Evolution in the Sukuk (Islamic Bonds) Structure: How do Market Demands and Shariah (Islamic Law) Solutions Shape Them?*”, Journal of Islamic Banking and Finance June 2018, Vol. 6, No. 1, pp. 16-28.
- Rahman, H., (2018), “*Mudarabah and its Applications in Islamic Finance: An Analysis*”, Asian Journal of Research in Banking and Finance, Vol. 8, No. 6, June 2018, pp. 33-46.
- Rahman, A.R.A., ve Rosman, R., (2013), “*Efficiency of Islamic Banks: A Comparative Analysis of MENA and Asian Countries*”, Journal of Economic Cooperation and Development, 34, 1 (2013), pp. 63-92.
- Rahman, Z., N., ve Manan, S., K., (2014), “*Tawarruq as a Useful Instrument to Finance Retail the Halal Way*”, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 121, pp. 281– 290.
- Rammal, H., G., (2004) “*Financing Through Musharaka: Principles and Application*”, Business Quest, Online, <https://www.westga.edu/~bquest/2004/musharaka.htm>, e.t.10.12.2019).

- Salman, S., A., Rashid, H., M., A. ve Htay, S., N., N., (2015), "Takaful (Islamic Insurance): When We Started and Where We are Now", *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences* 2015; 3(5-2): 7-15.
- Samad, A., , Gardner, N., D., ve Cook, B., J., (2005), "*Islamic Banking and Finance in Theory and Practice: The Experience of Malaysia and Bahrain*", *The American Journal of Islamic Social Sciences* 22:2, pp: 69-86.
- Sapuan, N., M., (2016), "*An Evolution of Mudarabah Contract: A Viewpoint From Classical and Contemporary Islamic Scholars*", 7th International Economics & Business Management Conference, 5th and 6th October 2015 *Procedia Economics and Financ*, 35,2016, 349 – 358.
- Sarker, A., A., (2019), *International Journal of Islamic Financial Services* Vol.1, No.2, (<http://iaif.ir/images/khareji/articles/other/46.pdf>, e.t.19.12.2019).
- Sharifuddin, S., S., v.d., (2016), "The Concept of Takaful (Islamic Insurance) and Its Functions in the Establishment of Syarikat Takaful Malaysia; the First Takaful Operator in Malaysia", *International Journal of Humanities and Social Science Invention* ISSN (Online): 2319 – 7722, ISSN (Print): 2319 – 7714 www.ijhssi.org, Volume 5, Issue 12, December. Pp.43-48.
- Sufian, F., (2007), "*The Efficiency Of Islamic Banking Industry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable*", *Islamic Economic Studies* Vol. 14, No. 1 & 2, Aug. 2006 & Jan. 2007, pp.53-78.
- Su'un, Possumah, B. T., Appiah, M. K., ve Hilmiyah, N., (2018), "*Determinants Of Islamic Banking Adoption Across Different Religious Groups In Ghana: A Panoptic Perspective. Journal of International Studies*", 11(4), 138-154. doi:10.14254/20718330.2018/11-4/10.
- Tetteh-Bator, E., v.d., (2018), "*Vector Autoregressive Models for Multivariate Time Series Analysis; Macroeconomic Indicators in Ghana*", *Mathematical Theory and Modeling*, Vol.8, No.1, pp.34-48.
- Tabari, N., A., Y. ve Nasrollahi, M., (2013), "*How do monetary policy tools work? An investigation on monetary transmission mechanism in Iran*", *Management Science Letters* 3 (2013), pp. 1167–1174.
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, (2020), Yıllık Veriler.
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2020, (<https://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1564>, e.t.12.01.2020).
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, (2019), Faizsiz Finans Standartları, İstanbul.
- Usmanı, M., M., (2019), An Introduction to Islamic Finance, (<http://alqalam.org.uk/wp-content/uploads/2017/07/An-Introduction-to-Islamic-Finance-by-Mufti-Taqi.pdf>, e.t.24.12.2019).
- Vejzagic, M., (2014), "*Ijarah Muntahia Bittamleek (IMB): A Risk Management Perspective*", *Merit Research Journal of Accounting, Auditing, Economics and Finance* Vol. 2(1) pp. 1-7.

Yılmaz, O., N., (2010), Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı, TKBB, Antalya.

Zolfaghari, P., (2017), An Introduction to Islamic Securities (Sukuk), Uppsala University, Uppsala Faculty of Law Working Paper 2017:2.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.